

KLUB
SVOBODNÝCH
MATEK

Situace samoživitelů a samoživitelek v době koronavirové krize

Výzkum zpracoval STEM v partnerství s Klubem svobodných matek

12. února 2021

Metodika výzkumu

Výzkum připravil a realizoval neziskový ústav STEM ve spolupráci s neziskovou organizací Klub svobodných matek.

Metoda sběru dat: online dotazování (CAWI).

Zdroje pro oslovení respondentů: panel Datacollect (39 %), Český národní panel (53 %), databáze klientů Klubu svobodných matek (8 %)

Dotázáno 1026 samoživitelů a samoživitelek s reprezentativním zastoupením v obcích různé velikosti, ve všech krajích ČR, v různých věkových a vzdělanostních skupinách.

Reprezentativita souboru dotázaných byla kontrolována podle dat z SLDB a EU-SILC, byly použity váhy podle věku a vzdělání.

Termín dotazování: 22. 1. – 2. 2. 2021

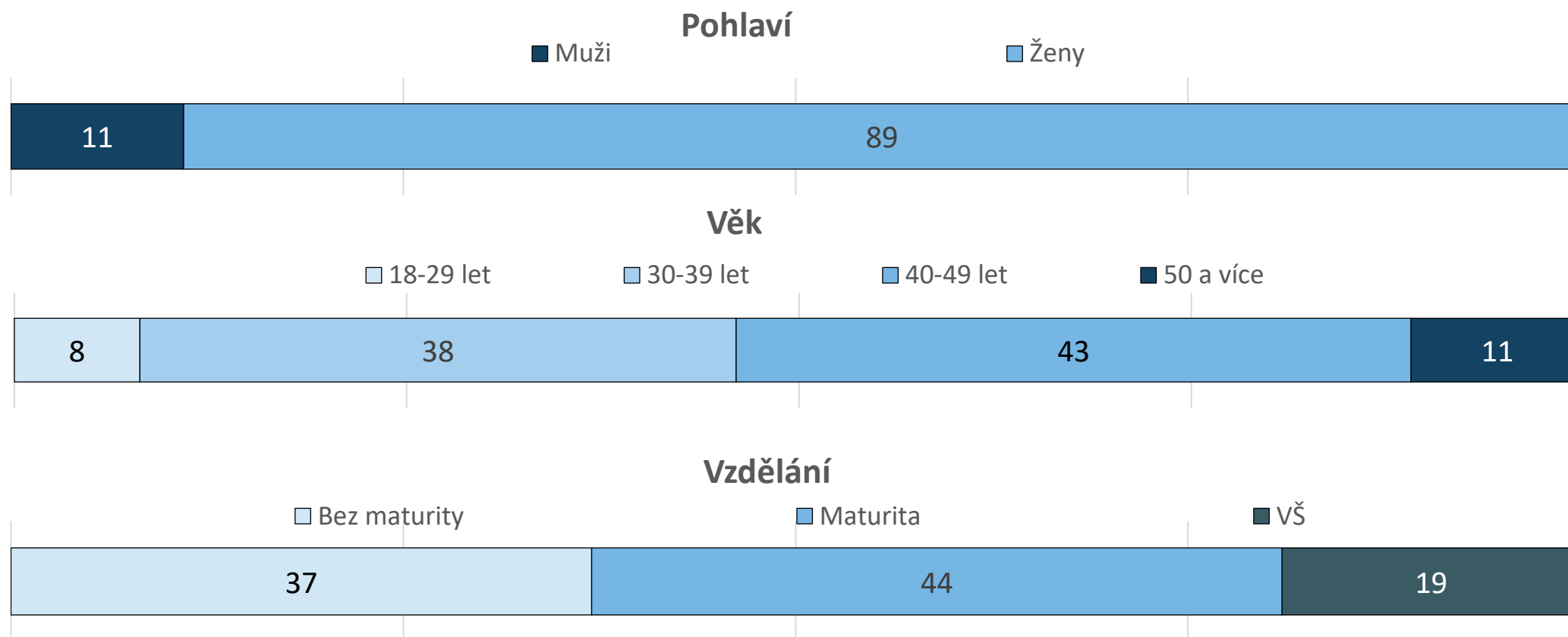
Shrnutí

- Samoživitelé a samoživitelky nejsou jednotnou skupinou v hodnocení své životní situace, ve které se nacházejí. Spíše převažují pozitivní přístupy: cítí se šťastně (10 %) či klidně (51 %), přesto je důležité věnovat pozornost i menšinovému podílu těch, kteří se cítí nešťastně (31 %) či dokonce beznadějně (8 %).
- Současná krizová doba zasahuje do života celé společnosti, podle vlastních slov většiny samoživitelů a samoživitelek i jejich život často výrazně ovlivnila (ovšem je třeba dodat, že 44 % říká, že u nich k zásadním dopadům nedošlo).
- Škála dopadů je velmi široká, zásadní je dopad na finanční situaci neúplných rodin, často v důsledku změn v pracovním uplatnění. Svou roli však mají i důsledky uzavření škol a nároků distanční výuky, omezení svobody pohybu, zvýšení stresu a obav o zdraví a také o ekonomickou budoucnost.
- Obecně se samoživitelé a samoživitelky nacházejí v obtížnější situaci než ostatní domácnosti a jejich ohrožení ekonomickými dopady pandemie je tedy zvláště citelné. Data z výzkumu ukazují, že u 43 % neúplných rodin došlo během uplynulého roku ke zhoršení finanční situace, 35 % má nižší příjem než před rokem. Alarmující je fakt, že častěji jde o ty rodiny, které již před krizí byly v horší výchozí situaci, mají nižší příjmy či problémy se splácením půjček, postrádají podpurný okruh příbuzných a známých, mají vztahové problémy s rodičem svých dětí (s dopadem na platby výživného).
- Rizikem u těch domácností, které se potýkají se zhoršením finanční situace, je strategie „šetřit, kde to jde“, nejčastěji na jídle a provozu domácnosti, ale poměrně často i na placené zdravotní péči, případně v menšině případů hrozí prohloubení krizové situace žádostmi o (další) půjčky.

Struktura domácností samoživitelů

Sociodemografická struktura samoživitelů

Mezi samoživiteli jasně převažují ženy, častěji jde o mladší generace. S ohledem na vzdělání se od celkové populace významně neliší.

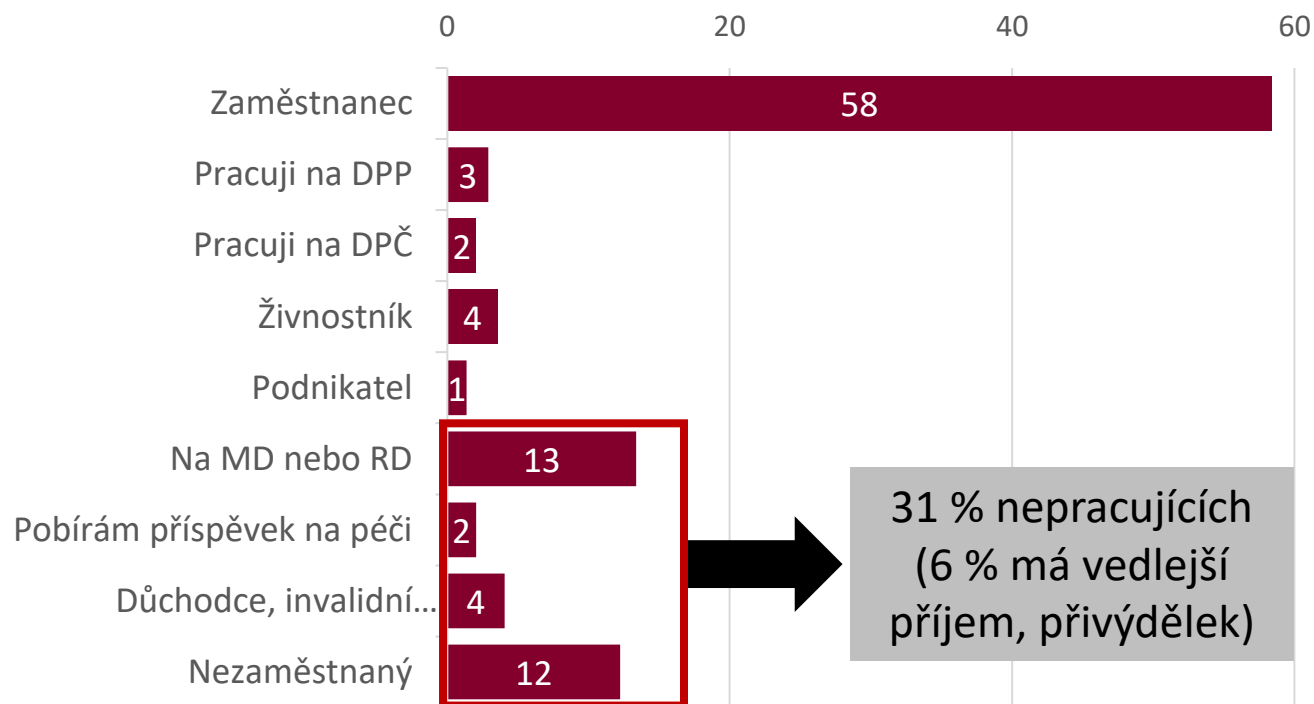

Pracovní a příjmová pozice samoživitelů

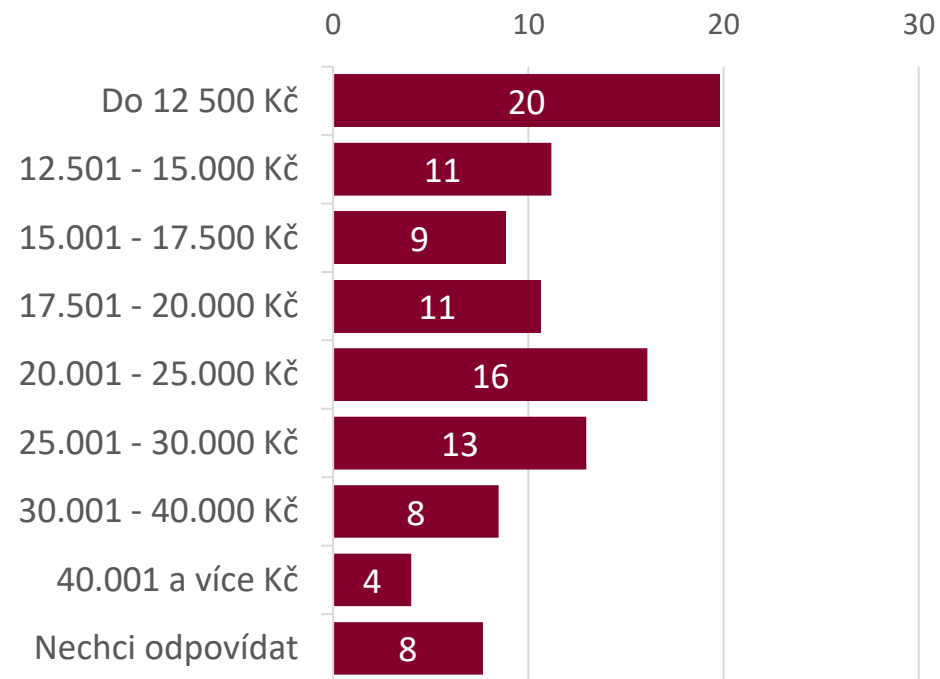
Mezi samoživiteli a samoživitelkami převažují pracující, většinou zaměstnanci. Ovšem pětina je v domácnosti (na mateřské, rodičovské, pečující nebo invalidní důchodce). Více než desetina je nezaměstnaných.

Polovina samoživitelů a samoživitelek má měsíční čistý příjem do 20 tisíc korun, pětina dokonce pouze do 12.500,-.

Současné hlavní pracovní postavení

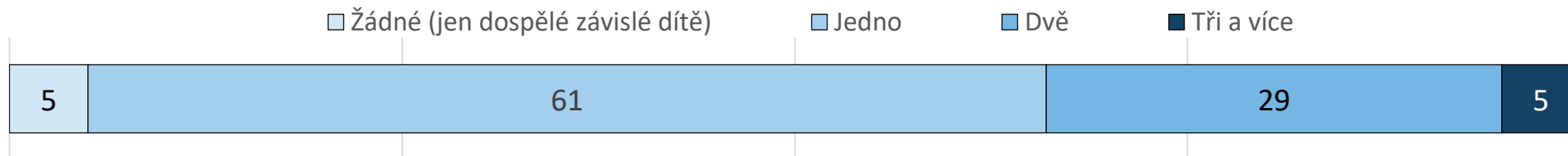
Celkový čistý měsíční osobní příjem

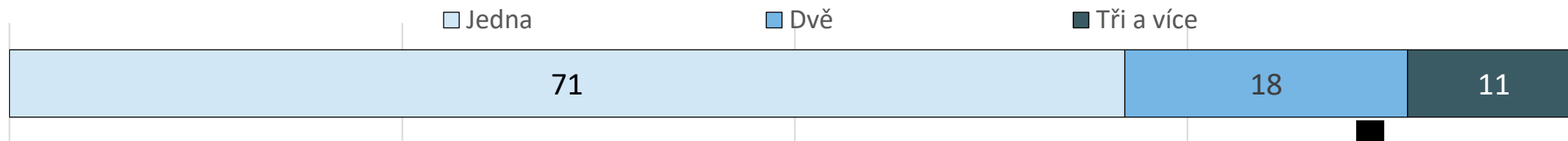
Sestava domácnosti samoživitelů

Jasnou většinu samoživitelů představuje domácnost jedné dospělé osoby s jedním (41 % z celku dotázaných) nebo dvěma dětmi (26 %). V třetině případů žijí v domácnosti další dospělí, buď dospělé dítě nebo rodiče samoživitele či samoživitelky.

Počet dětí mladších 18 let v domácnosti

Počet dospělých osob v domácnosti

↓
17 % žije s dospělým dítětem,
11 % s rodiči,
3 % s jinou osobou

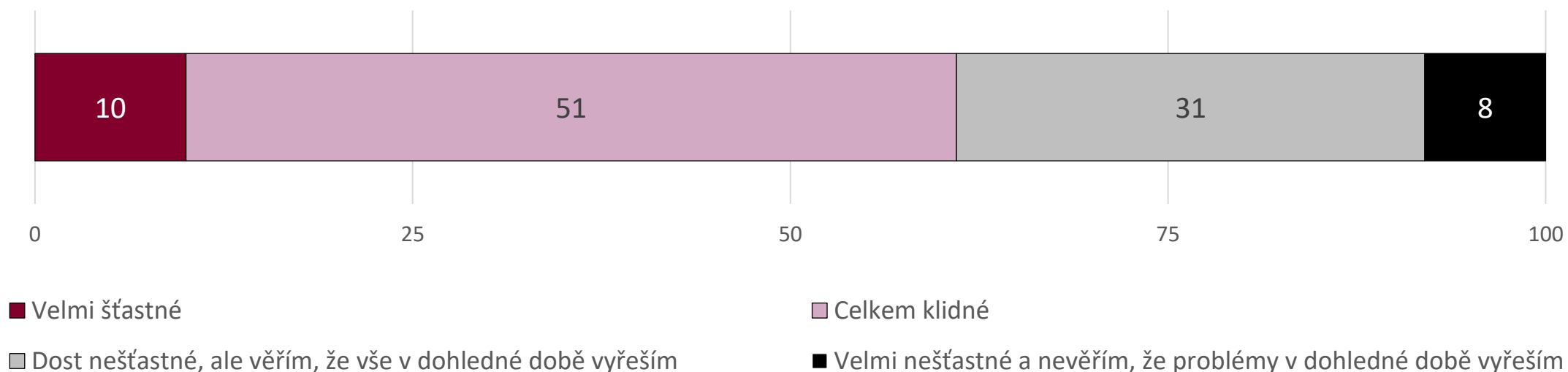
Subjektivní prožívání životní situace

Subjektivní prožívání životní situace v celkovém pohledu

Většina samoživitelů a samoživitelek (61 %) se považuje za šťastné či prožívající klidné období života (otázka tedy nebyla cílena na aktuální krizovou situaci ve společnosti). Třetina se cítí nešťastně, ale s perspektivou zlepšení do budoucna.

Pro téměř desetinu je současné životní období velmi nešťastnou a beznadějnou dobou. Častěji tento pocit mají samoživitelé a samoživitelky, kteří jsou aktuálně nezaměstnaní (15 % „velmi nešťastných“, 41 % „dost nešťastných“) a ti s nízkými příjmy (do 12.500,-: 14 % „velmi nešťastných“, 52 % „dost nešťastných“).

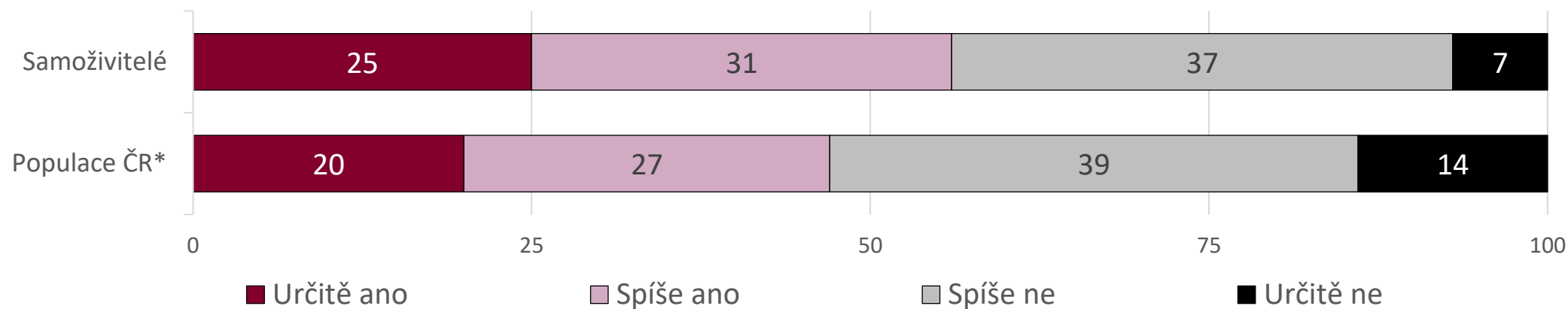
„Své současné životní období Vy osobně hodnotíte jako:“

Dopad pandemie

Více než polovina samoživitelů a samoživitelek (56 %) uvádí, že pandemie do jejich života zasáhla výrazným způsobem. Ve srovnání s jinými výzkumy STEM v české populaci jako celku není podíl „zasažených“ mezi samoživiteli a samoživitelkami zásadně odlišný, i když je o něco vyšší než v celé populaci (47 %, údaj z prosince 2020).

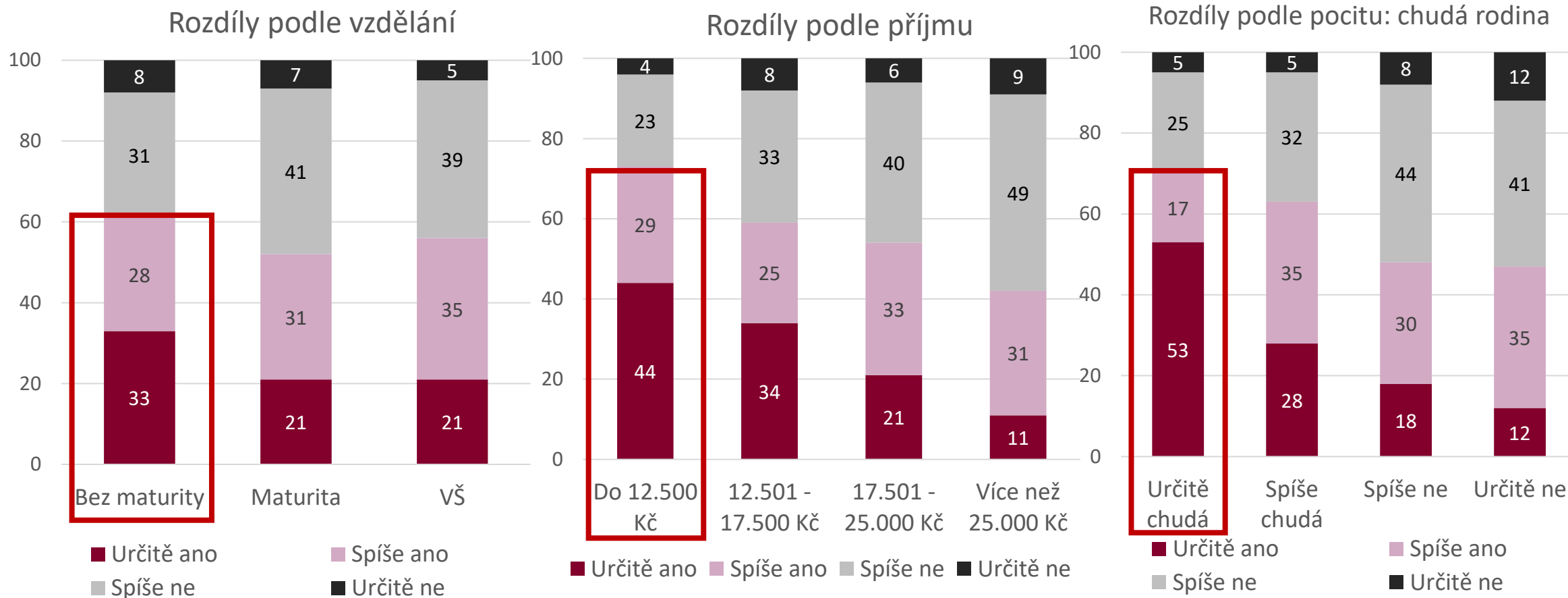
„Řekl(a) byste, že pandemie COVID-19 ovlivnila Váš život závažným způsobem?“

* Průzkum STEM, obyvatelé ČR starší 18 let, prosinec 2020

Dopad pandemie na ohrožené skupiny

Silněji prožívají dopady pandemie respondenti s nižším vzděláním a ti, kteří aktuálně nepracují (nezaměstnaní nebo na MD/RD).
Důležité je, že zvláště citelně jsou podle vlastního vyjádření zasaženy neúplné rodiny s nízkými příjmy a ti, kteří se cítí být chudí.

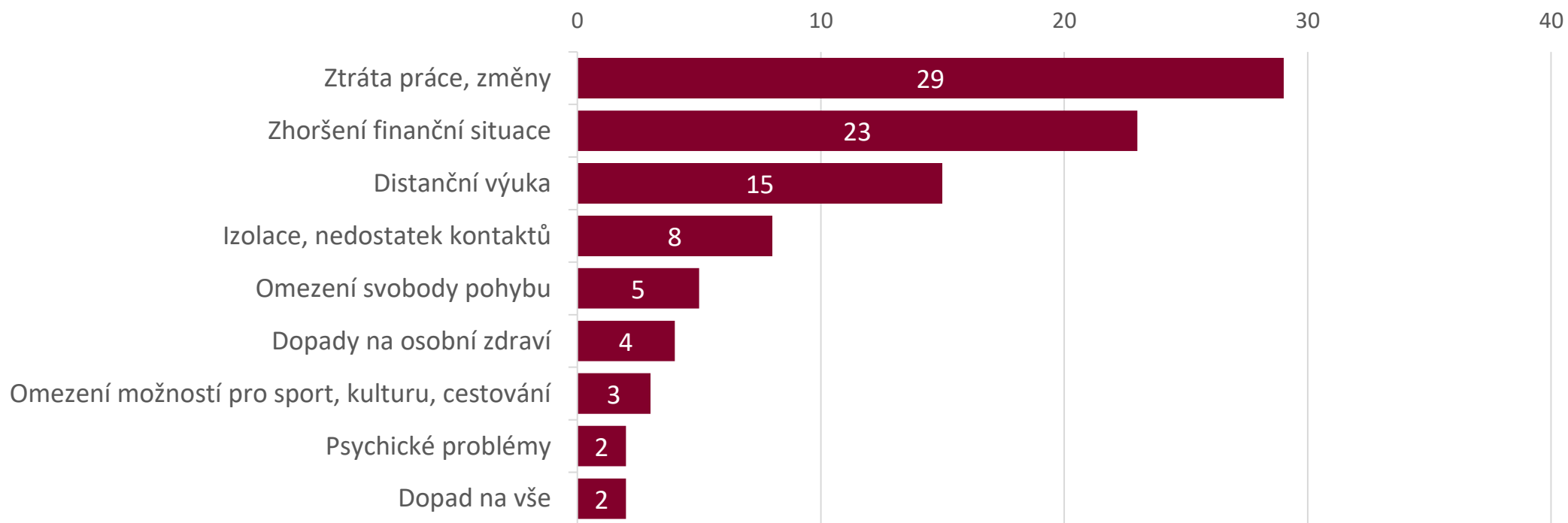

Konkrétní dopady pandemie

V otevřené otázce na největší dopady uvedli ti, které pandemie zásadně zasáhla, na prvním místě nejčastěji dopady na jejich pracovní uplatnění a pak zhoršení finanční situace jejich domácnosti. Část respondentů řeší hlavně problémy spojené s distanční výukou dětí.

Škála problémů, které řeší rodiny zasažené dopadem pandemie na život u nás, je ovšem velmi rozsáhlá a následující stránka ji ilustruje konkrétními vyjádřeními dotázaných.

Nejzávažnější dopady u těch, které pandemie silně zasáhla (N=571)

Konkrétní dopady pandemie ve vyjádření samoživitelů a samoživitelek

„Přišla jsem o práci, žádnou jinou nemohu sehnat, nemám peníze na nájem a každý měsíc se bojím abych na něj sehnala... Dcerka zase bez kontaktu s dětmi jen přes počítač jelikož se spousta rodičů bojí kontaktu s jinými lidmi.“

„Finance, nelze chodit do práce a vydělávat si, jsem téměř rok na OČR a psychicky na dně.“

„Děti se učí doma, to pohlcuje spoustu času, já sama jsem doma, nechodím teď do práce, chybí nám výlety a jinak trávený volný čas než doma, více se utratí za jídlo, nemožnost koupení potřebných věcí třeba do školy.“

„Bývalý partner přišel o práci nemůže přispívat a platit výživné na děti.“

„Problém najít si odpovídající práci pokud jste z cestovního ruchu. Dobu přečkávám různými brigádami, nejistota příjmu, nevstřícnost bankovního systému vůči lidem z tohoto odvětví.“

„Ztráta zakázek, nulový komp. bonus, minimální výše ošetřovného pro OSVČ.“

„Distanční vyučování, nutnost zakoupení techniky, zaplacení internetu, komunikace s prarodiči a starost o chod rodiny, nákupy, vaření, problémy nemocných prarodičů s ošetřením v nemocnici...“

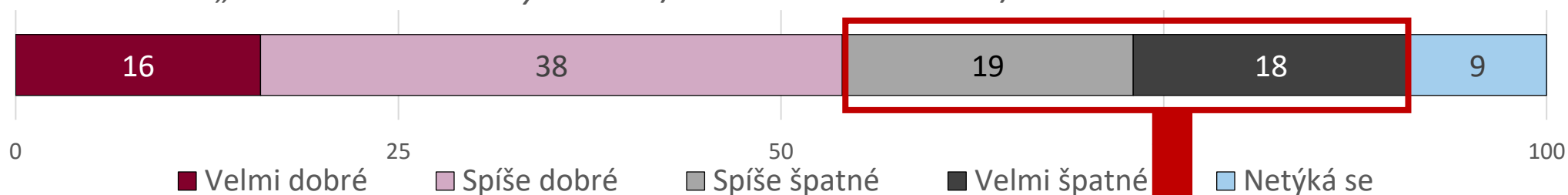
„Úbytek pracovních míst, zvýšení nezaměstnanosti - nikam mě nevezmou do práce: všude se ptají, jestli chodí dítě do školky nebo do které třídy (neohlášeně se zavírají školy, školky, maminky najednou nemohou docházet do zaměstnání a tak je dnes nikdo nechce).“

Vztahy a záchranná síť samoživitelů

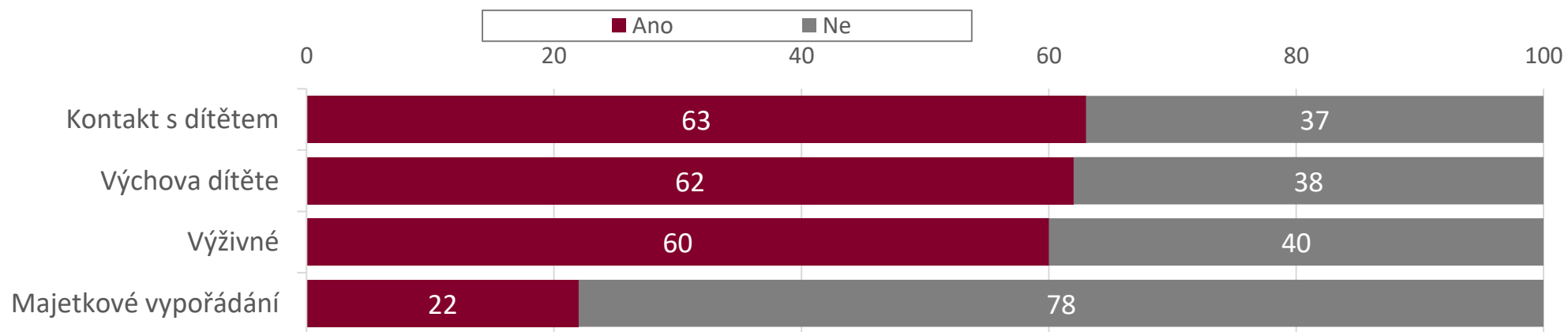
Vztahy s rodičem dítěte

Téměř dvě pětiny respondentů (37 %) uvádí, že mají špatné vztahy s rodičem svého dítěte nebo dětí. Tito lidé nejčastěji řeší spory ohledně kontaktu a výchovy dítěte a spory kvůli výživnému. Pro desetinu těch, kteří mají spory s rodičem dítěte, je situace zvláště vyhrocená, protože mají ve všech čtyřech sledovaných oblastech s rodičem dítěte konflikty.

„Jak hodnotíte vztahy s otcem/matkou Vašeho dítěte/děti?“

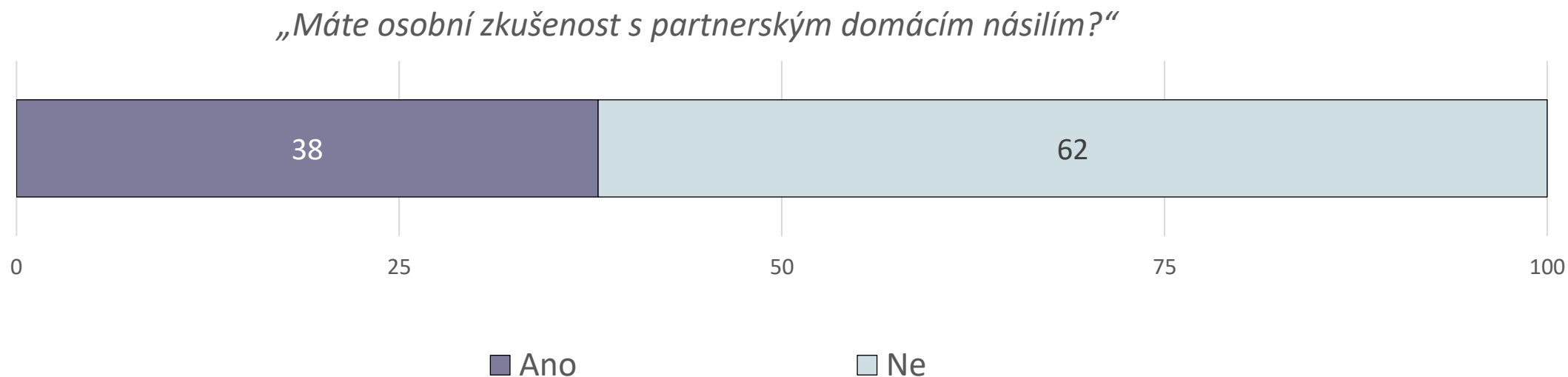
„Máte s otcem/matkou dítěte (dětí) spory v následujících oblastech?“ (N=377, jen ti se špatnými vztahy)

Domácí násilí

Osobní zkušenost s partnerským domácím násilím mají podle vlastního vyjádření dvě pětiny respondentů (ovšem bez bližší specifikace povahy a konkrétních projevů domácího násilí).

Častěji tuto negativní zkušenost zažili respondenti s nižším vzděláním (46 %).

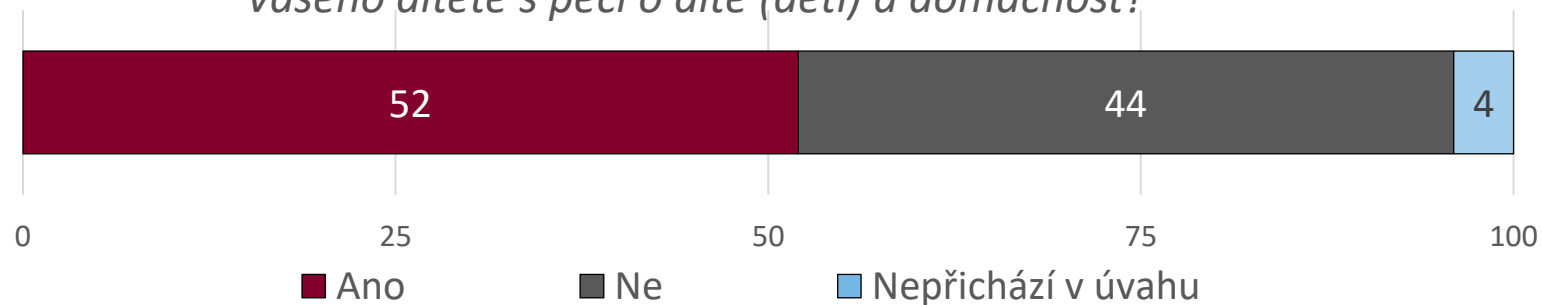
Širší „záchranná síť“

Polovina rodičů samoživitelů a samoživitelek potřebuje a má k dispozici pomoc prarodičů s péčí o děti a domácnost.

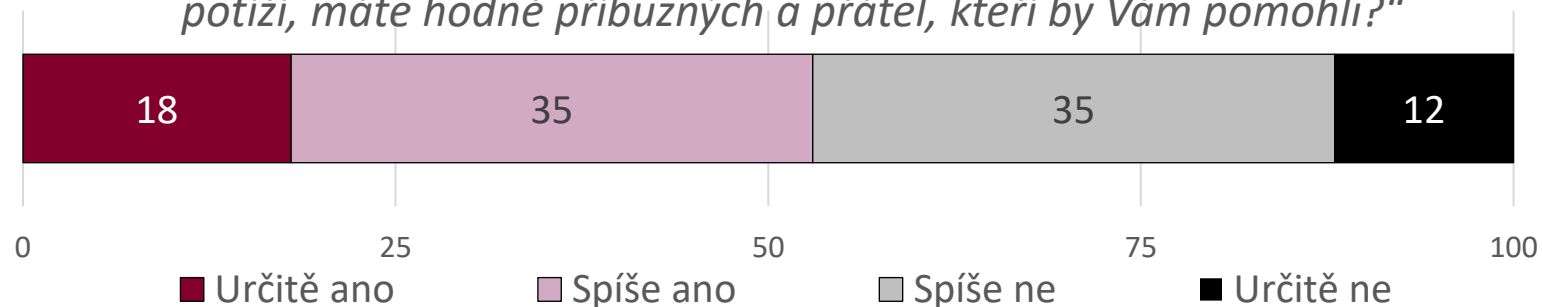
Více než polovina (53 %) respondentů má v případě finančních potíží širší zázemí, které by poskytlo pomoc. Ovšem 47 % s takovou pomocí úplně počítat nemůže (12 % určitě ne).

Typologie ukazuje, že více než čtvrtina (29 %) nemůže počítat s pomocí rodičů ani širšího okruhu příbuzných či přátel.

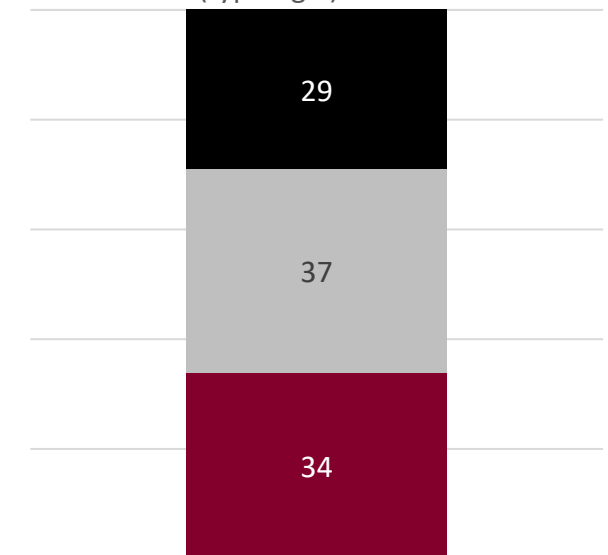
„Pomáhají Vám obvykle Vaši rodiče nebo rodiče otce/matky Vašeho dítěte s péčí o dítě (děti) a domácnost?“

„V případě, že by se Vaše rodina dostala do vážných finančních potíží, máte hodně příbuzných a přátel, kteří by Vám pomohli?“

„Záchranná síť“
(typologie)

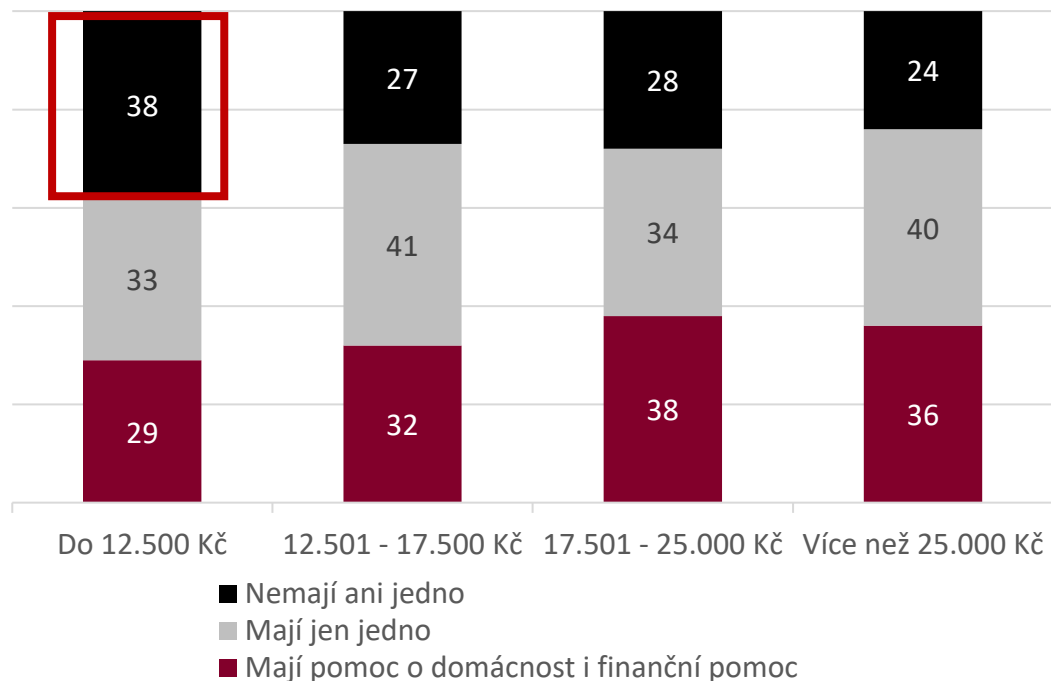
- Nemají ani jedno
- Mají jen jedno
- Mají pomoc o domácnost i finanční pomoc

Kde chybí „záchranná síť“?

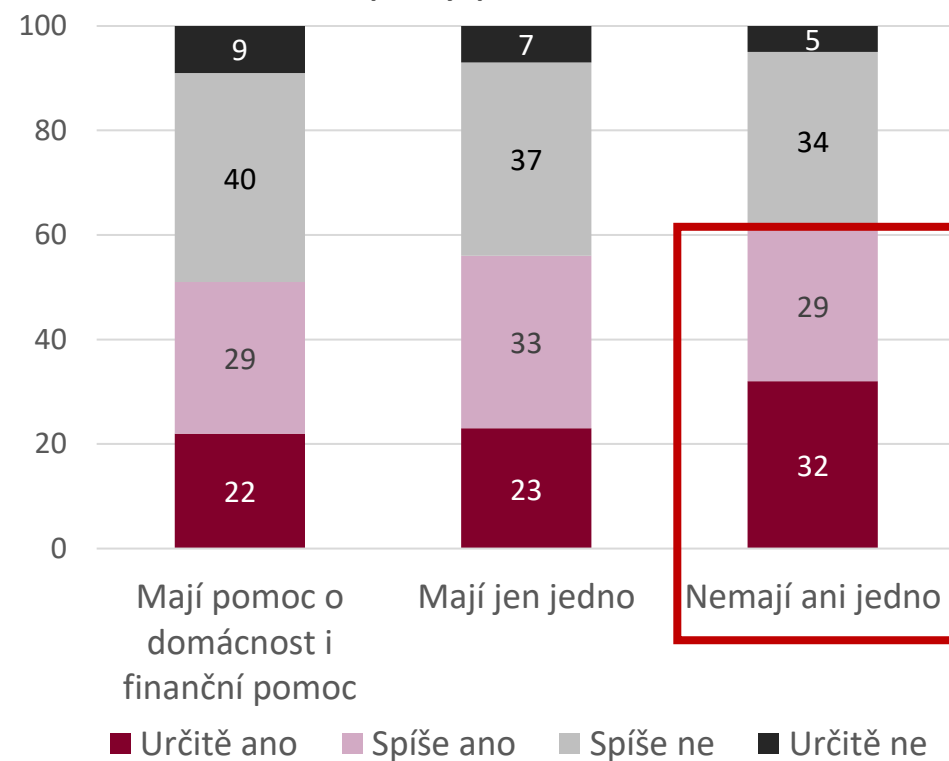
Alarmující skutečností je, že pomoc příbuzných častěji nemají k dispozici samoživitelé a samoživitelky již nyní ohrožení finančními problémy, tedy s nízkým příjmem. Častěji jde také o ty, kteří aktuálně nepracují (34 % nemá ani pomoc rodičů ani okruh příbuzných či přátel, kteří by pomohli v situaci finanční tísně).

S tím souvisí skutečnost, že aktuální dopady pandemie citelněji prožívají právě častěji ti, kteří se na záchrannou síť nemohou spolehnout.

„Záchranná síť“ – rozdíly podle příjmu

Dopady pandemie

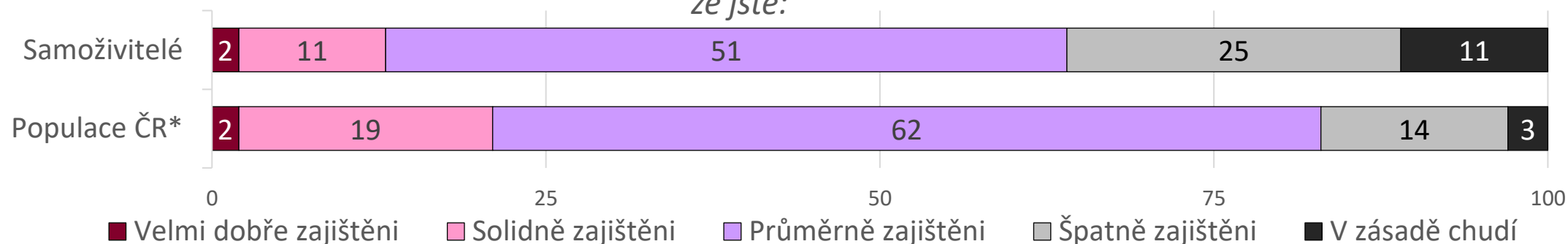
Finanční zajištění samoživitelů a důsledky pandemie COVID-19

Sebehodnocení zajištění domácnosti

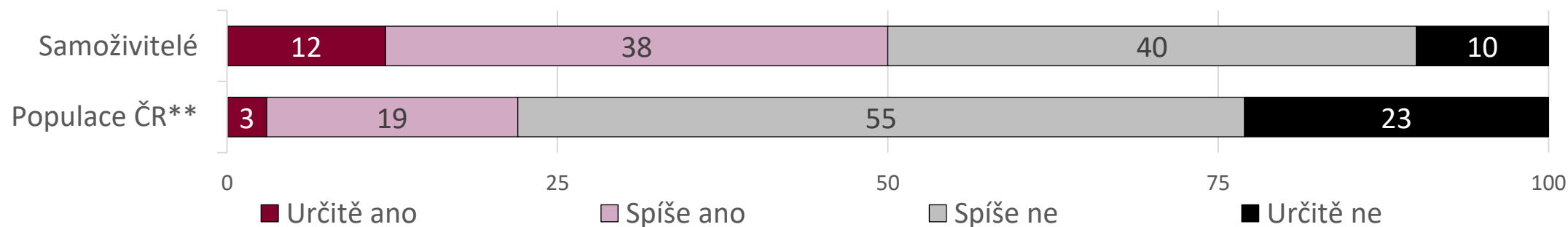
Polovina samoživitelů a samoživitelek (51 %) se sama označuje za průměrně zajištěné (pro srovnání v populaci ČR jako celku je to zhruba 62 %). Ovšem čtvrtina (25 %) se považuje za špatně zajištěné a desetina (11 %) dokonce za chudé (zde je rozdíl oproti populaci výraznější: v součtu je to 36 % mezi samoživiteli a samoživitelkami versus 17 % v populaci).

Pocit, že jsou chudou rodinou, má dokonce polovina respondentů (v populaci ČR je to výrazně méně).

„Zvážíte-li velikost příjmů a majetku ve Vaší domácnosti, řekl(a) byste, že jste:“

„Máte pocit, že jste chudá rodina?“

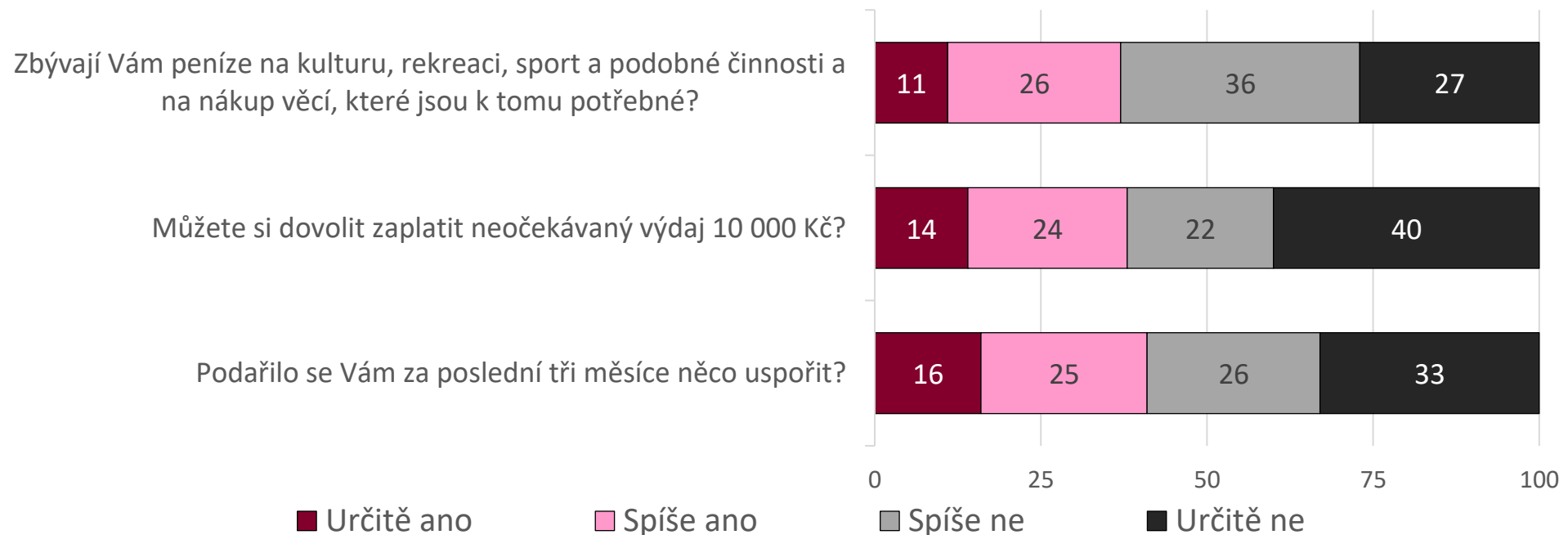

Širší kontext finanční situace samoživitelů a samoživitelek

Mezi samoživiteli a samoživitelkami převažuje rizikovější finanční situace bez dostatečných rezerv, třípětinová většina uvádí, že má problémy s většími výdaji nebo úsporami: 63 % nemá peníze na sportovní, kulturní aktivity, 62 % by nemělo rezervy na neočekávaný výdaj v hodnotě deset tisíc korun, 59 % nezvládá spořit.

Pro doplnění kontextu uveďme, že v celé dospělé populaci mělo ještě před pandemií problém zaplatit neočekávaný výdaj 43 % lidí, spořit nedokázalo 45 % (podíly jsou tedy o téměř 20 % nižší než mezi samoživiteli).

Finanční situace domácností samoživitelů a samoživitelek

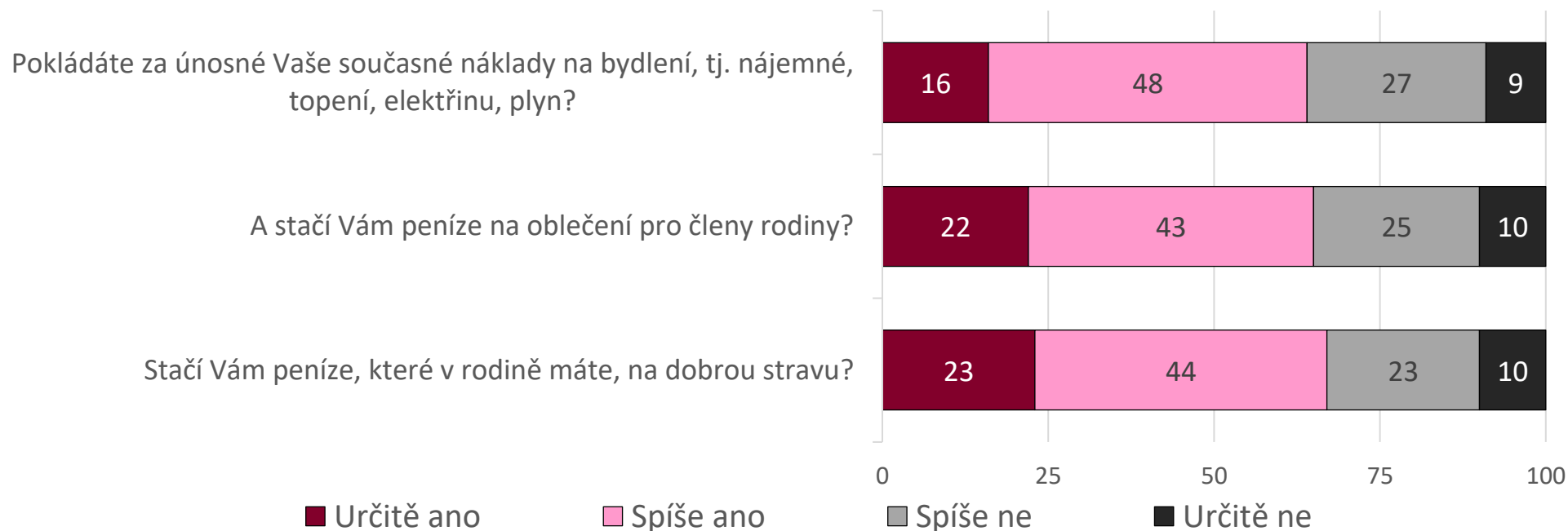

Náklady na běžný provoz domácnosti

V případě bezprostředních nákladů na provoz domácnosti je mezi samoživiteli a samoživitelkami zhruba třetina těch, kterým nestačí peníze na oblečení (35 %), na dobrou stravu (33 %) nebo mají neúnosné výdaje na bydlení (36 %).

V celku samoživitelů a samoživitelek je 18 % těch, kteří jsou nuceni zacházet s financemi velmi opatrně (platí pro ně všechny tři problémy s bezprostředními náklady na domácnost).

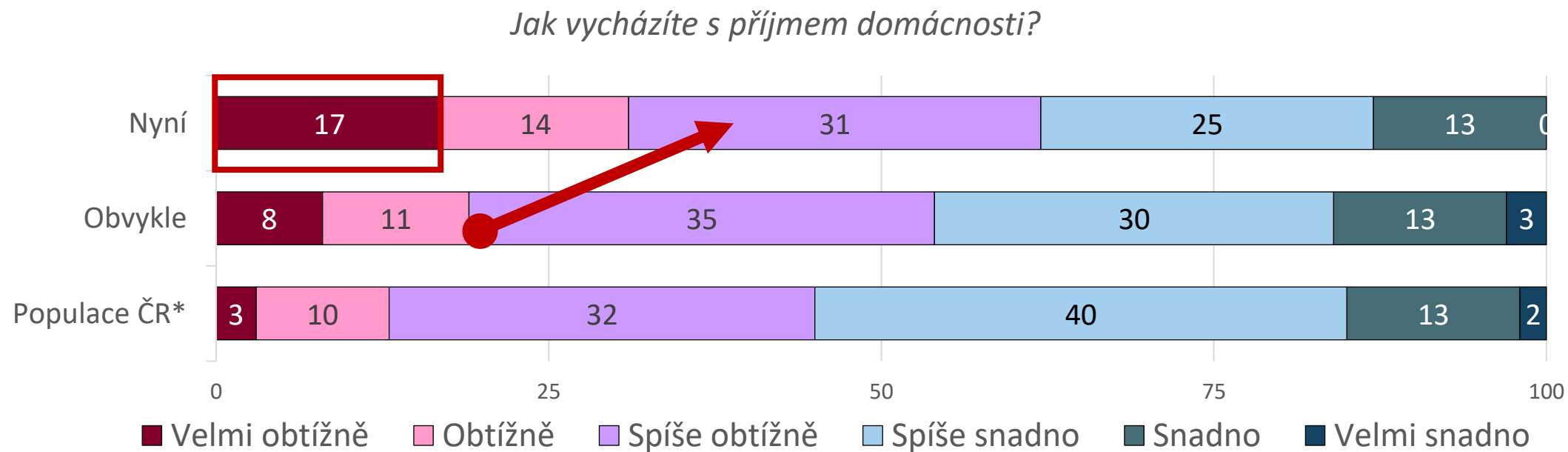
Náklady na běžný provoz domácností samoživitelů a samoživitelek

Dopad pandemie na finanční situaci

I za běžné situace je finanční zajištění domácnosti samoživitelů a samoživitelek na horší úrovni než v populaci jako celku, podle vlastních slov více než polovina z nich (54 %) obvykle s příjmem vychází obtížně, v populaci je to méně (45 %).

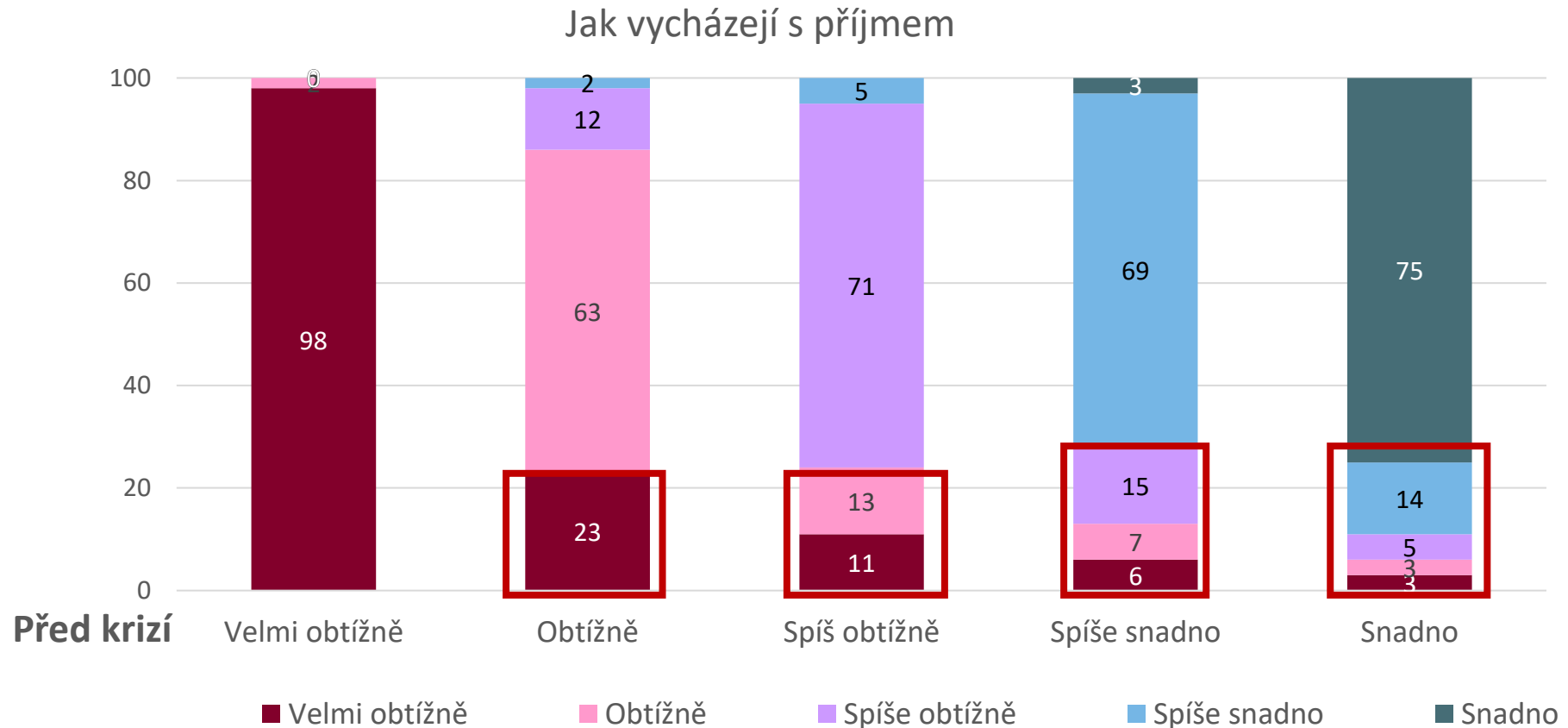
Ovšem nyní se v době problematické situace v důsledku pandemie podíl těch, kteří nyní s příjmem vycházejí obtížně, dále zvyšuje, na 62 %. Zvláště je třeba vzít v úvahu, že se zdvojnásobil podíl těch, kteří na tom jsou nejhůře (vycházejí „velmi obtížně“, z 8 % na 17 %).

* Průzkum STEM, obyvatelé ČR starší 18 let, září 2020

Subjektivně vnímané propady příjmové situace

Z grafu je patrné, jak v každé kategorii s odlišnou finanční situací došlo u čtvrtiny ke zhoršení a posunu do finančně „slabší“ skupiny.

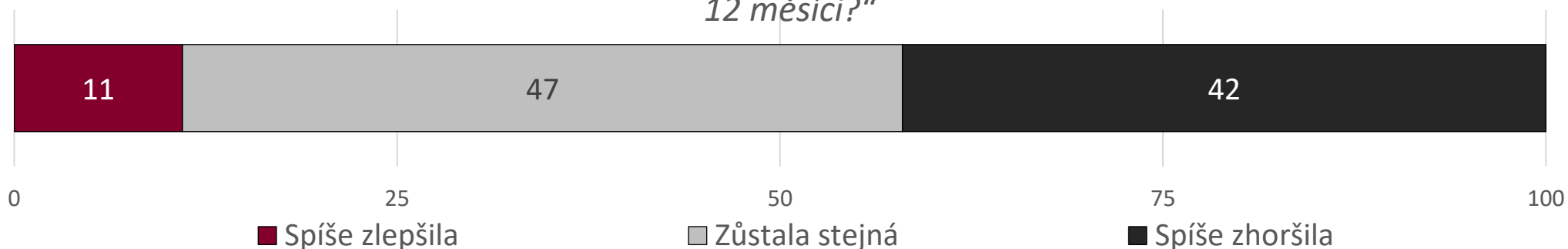

Zhoršení finanční situace a snížení příjmu

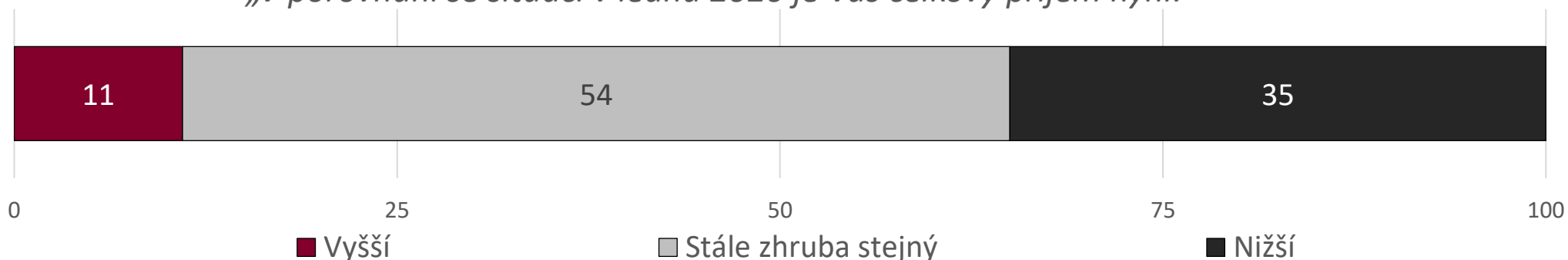
Dokonce dvě pětiny samoživitelů a samoživitelek hodnotí svou finanční situaci jako horší než před rokem.

U více než třetiny došlo ke snížení příjmu.

„Myslíte si, že finanční situace Vaší domácnosti se v porovnání se situací před 12 měsíci?“

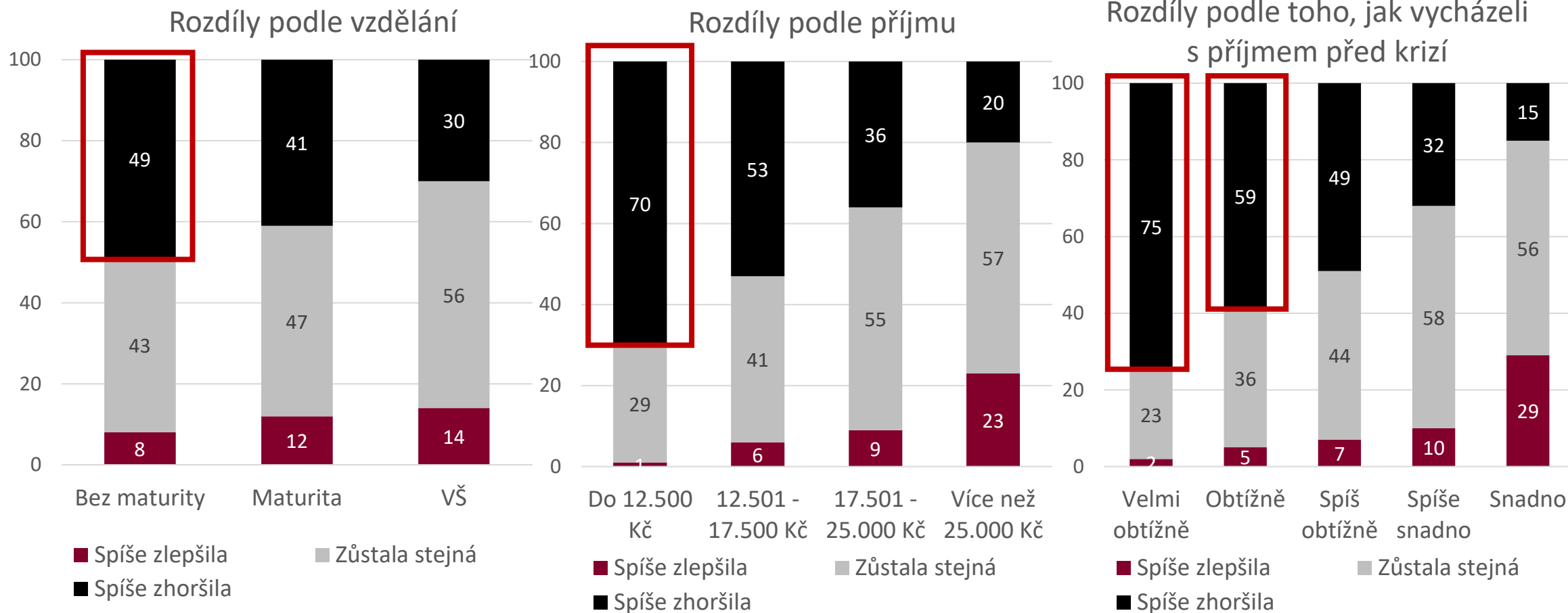

„V porovnání se situací v lednu 2020 je Váš celkový příjem nyní:“

Zhoršení finanční situace v ohrožených skupinách

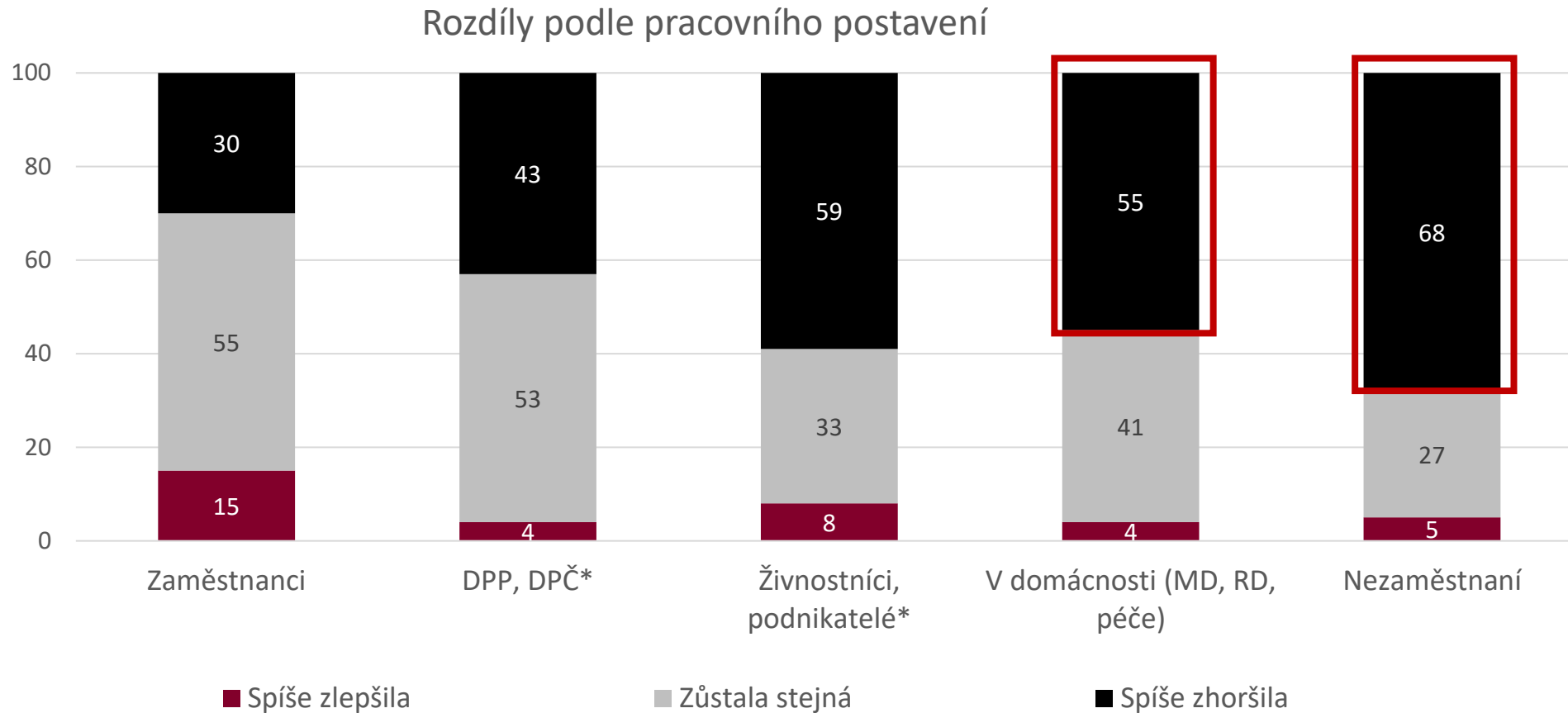
Je zcela zásadní, že ke zhoršení finanční situace dochází právě u těch skupin, které jsou celkově v horší výchozí situaci, mají nižší příjmy a již před krizí hůř vycházely s příjmem.

Znění otázky: „Myslíte si, že finanční situace Vaší domácnosti se v porovnání se situací před 12 měsíci:“

Zhoršení finanční situace mezi ekonomicky neaktivními

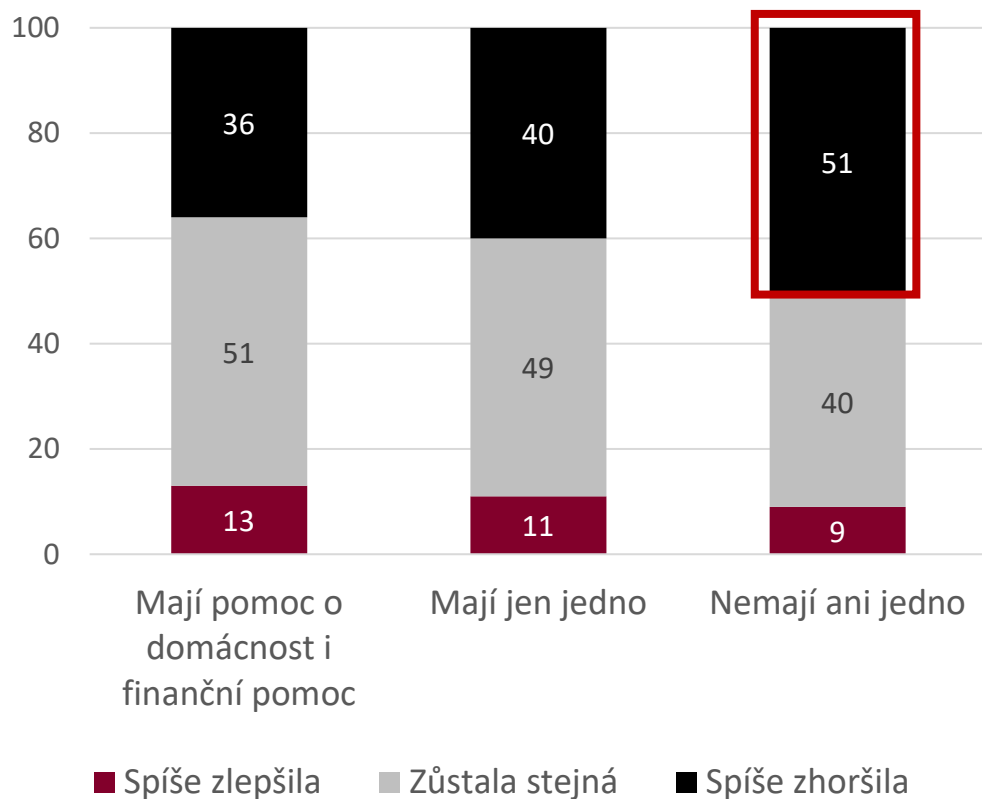
U nadpoloviční většiny nepracujících samoživitelů a samoživitelek se oproti loňskému roku finanční situace zhoršila. Jen jako orientační údaj můžeme doplnit i zhoršení situace u živnostníků a podnikatelů (mezi respondenty jich je ale nízký počet).

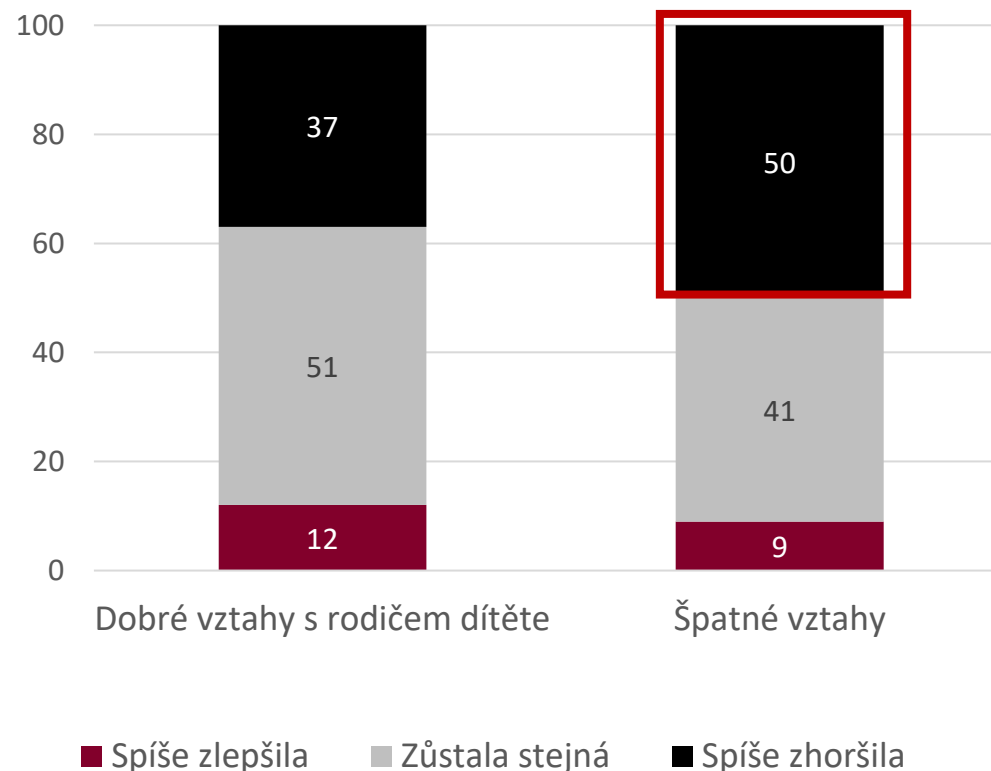
Zhoršení finanční situace v osamělejších rodinách

Dalším alarmujícím zjištěním je, že zhoršení finanční situace je častější u samoživitelů a samoživitelek, které nemají po ruce záchranný okruh blízkých ochotných pomoci, a také u těch, kteří řeší konflikty s bývalou partnerkou či partnerem.

Rozdíly podle záchranné sítě

Rozdíly podle vztahů s rodičem dítěte

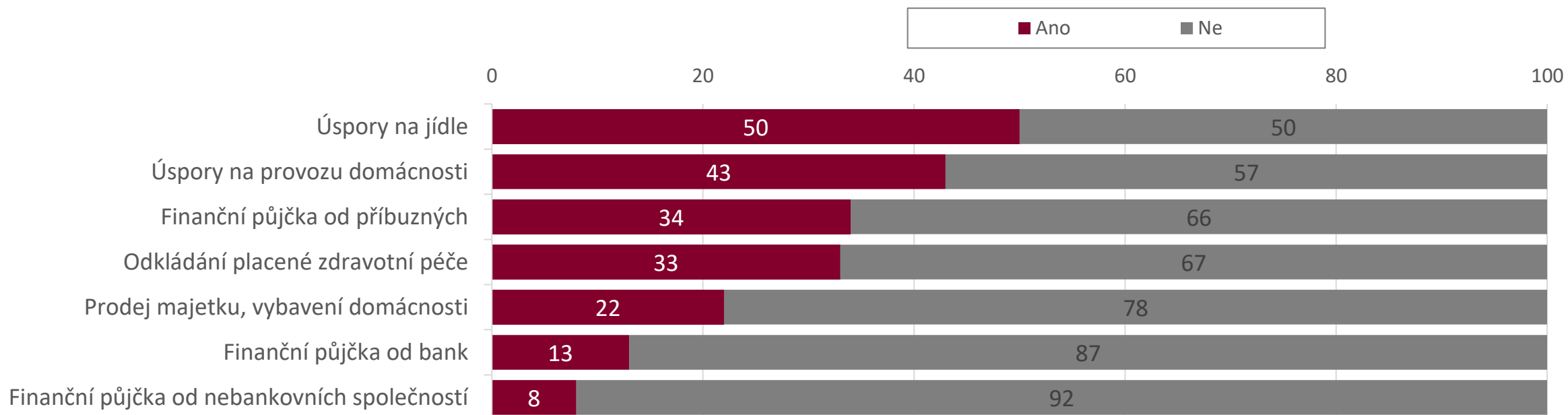

Řešení finančních potíží

Celkově problematickou finanční situaci domácnosti samoživitelé a samoživitelky v uplynulém krizovém roce nejčastěji řešili úsporami na jídle či provozu domácnosti. Třetina byla nucena požádat o půjčku příbuzné. Třetina odkládala placenou zdravotní péči, což může být ovšem zdrojem zhoršení zdravotního stavu do budoucna.

Potenciálně ohrožení jsou však i ti, kteří byli nuceni si vzít finanční půjčku od bank či nebankovních společností, protože mohou čelit vyhrocení rodinné finanční situace při nutnosti půjčky splácet.

„Řešil(a) jste během posledních 12 měsíců nedostatek finančních prostředků následujícími způsoby:“

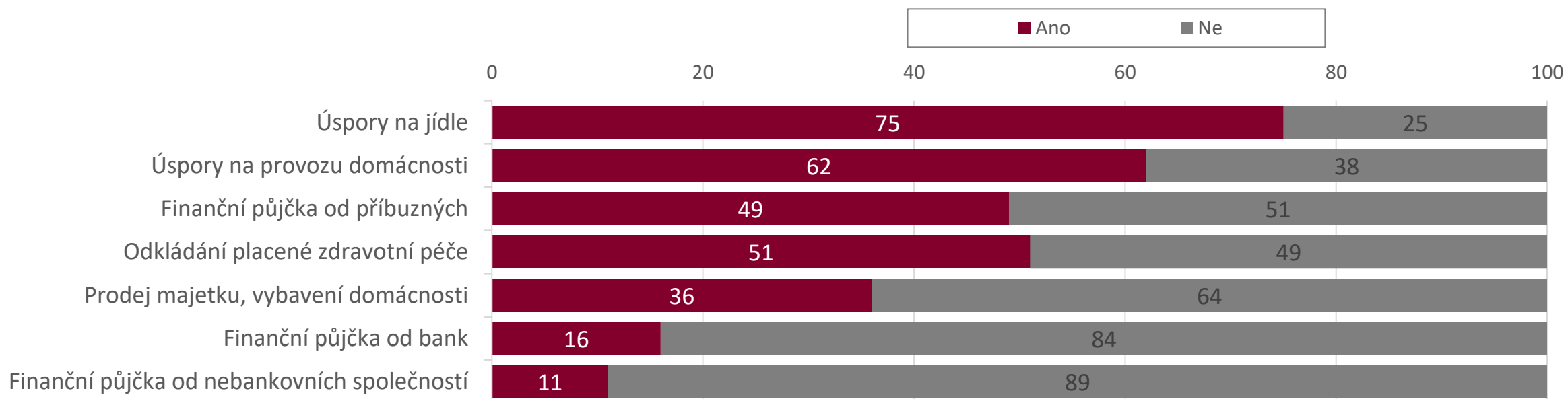

Jaká jsou řešení při reálném zhoršení finanční situace?

Podívejme se podrobněji na ty samoživitele a samoživitelky, u kterých se během posledního roku podle jejich vyjádření zhoršila finanční situace (42 % z celku).

Tři čtvrtiny se snažily uskromnit na jídle, tři pětiny ušetřit na provozu domácnosti. Dokonce polovina z nich si musela půjčit v rodině nebo si odepřít zdravotní péči, která se musí platit. Nezanedbatelný je i podíl těch, kteří si vzali půjčky.

Pouze ti, kteří uvedli, že se jejich finanční situace zhoršila

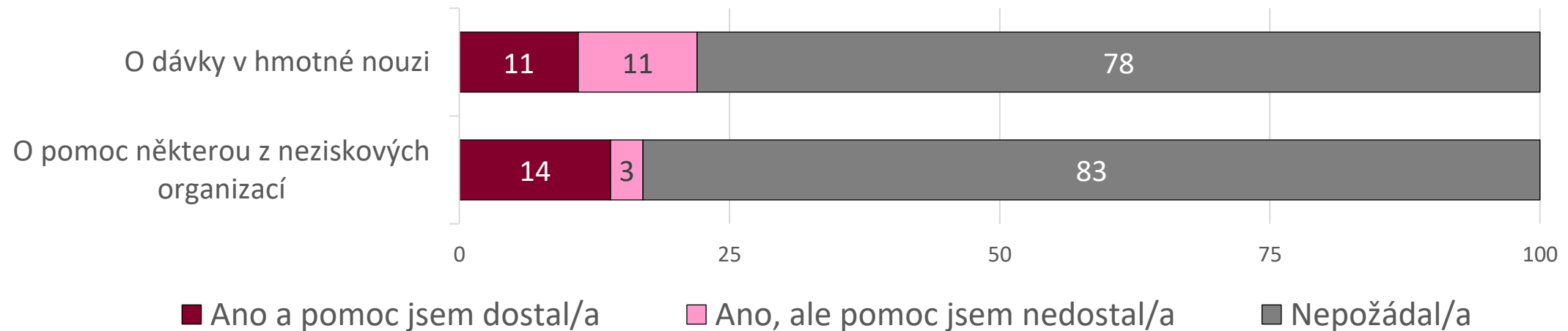

Žádosti o pomoc

Více než pětina samoživitelů a samoživitelek (22 %) se během posledních 12 měsíců dostala do finančních problémů a byla nucena požádat o dávky v hmotné nouzi. S žádostí uspěla polovina z nich.

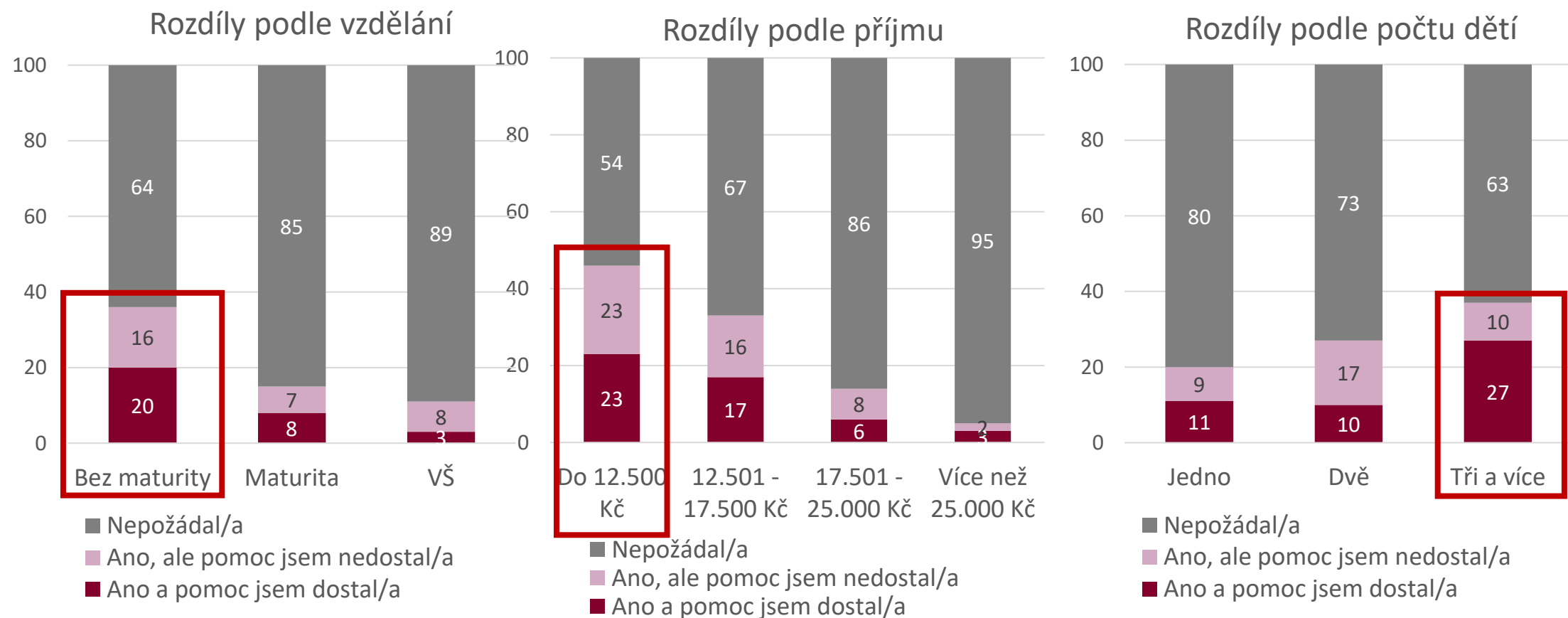
O pomoc při řešení materiálních potíží nebo problémů při péči o děti požádalo neziskovou organizaci 17 % dotázaných a jasná většina pomoc dostala.

„Požádal(a) jste během posledních 12 měsíců:“

Žádosti o pomoc – dávky v hmotné nouzi

O dávky v hmotné nouzi během posledního roku častěji požádaly samoživitelky (23 %), respondenti s nižším vzděláním (36 %), s malými dětmi, dále ti, kteří nemají „záchrannou síť“ (34 %). Orientačně uvedme, že šlo také častěji o ty, kteří pracují na DPČ nebo DPP, jsou na mateřské nebo rodičovské a především nezaměstnaní (polovina z nich, přičemž třetina dávky v hmotné nouzi dostala).

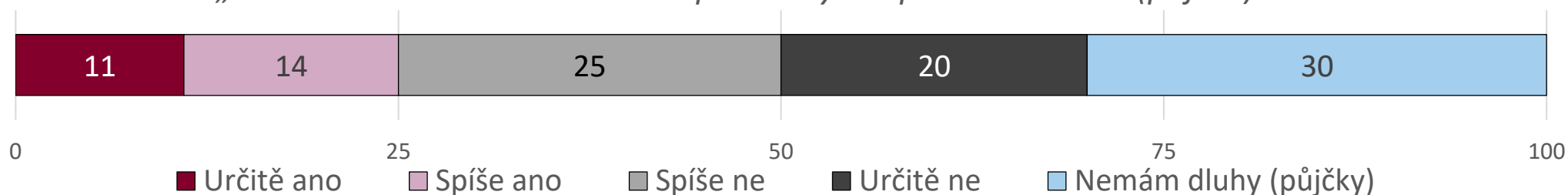
Faktory komplikující finanční situaci: dluhy, výpadky výživného, ošetřovné

Čtvrtina dotázaných (25 %) má v současnosti zásadní problémy se splácením svých dluhů.

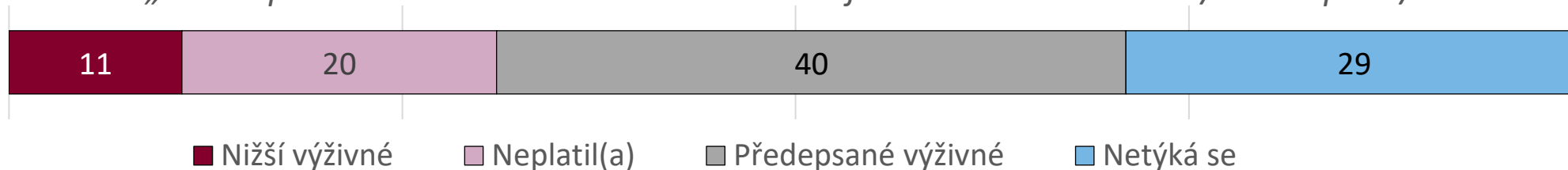
Téměř třetina samoživitelů a samoživitelek se musela v roce 2020 potýkat s problémem výpadku výživného, při čemž pro pětinu (20 %) platí, že rodič dítěte vůbec neplatil.

V celkovém souboru dotázaných u 16 % samoživitelů a samoživitelek došlo v důsledku pandemie s ohledem na uzavření škol ke snížení příjmu.

„Máte v současné době zásadní problémy se splácením dluhů (půjček)?“

„Platila pro Vás v roce 2020 některá z následujících skutečností? Otec/matka platil/a:“

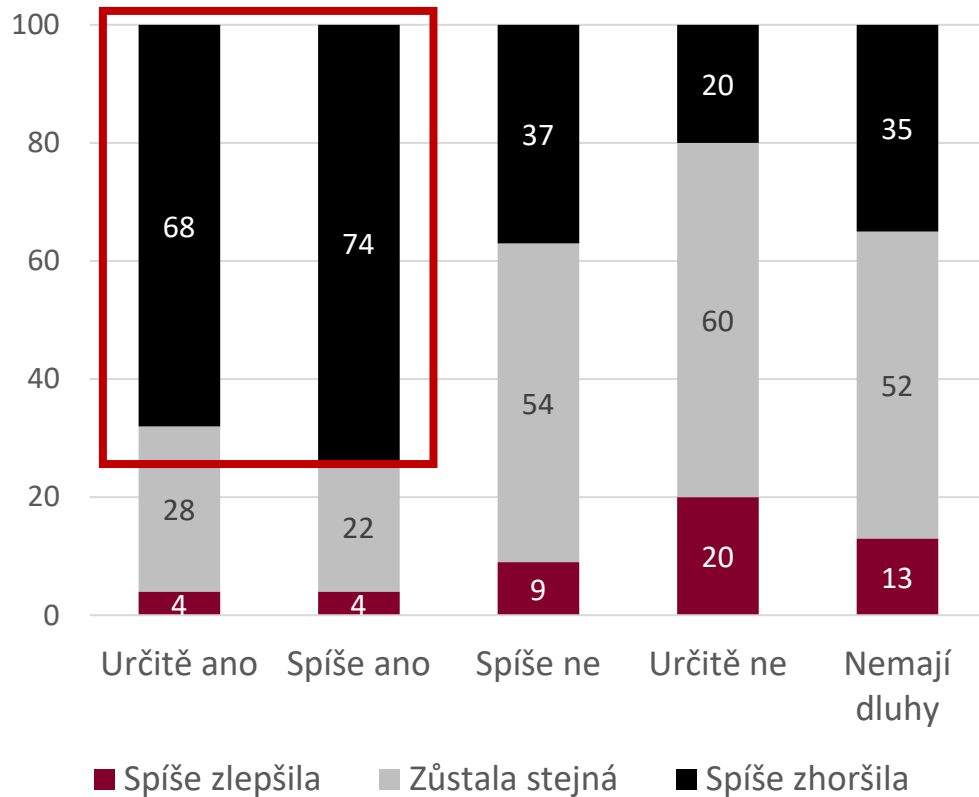
„Pobíráte nebo pobíral(a) jste ošetřovné?“

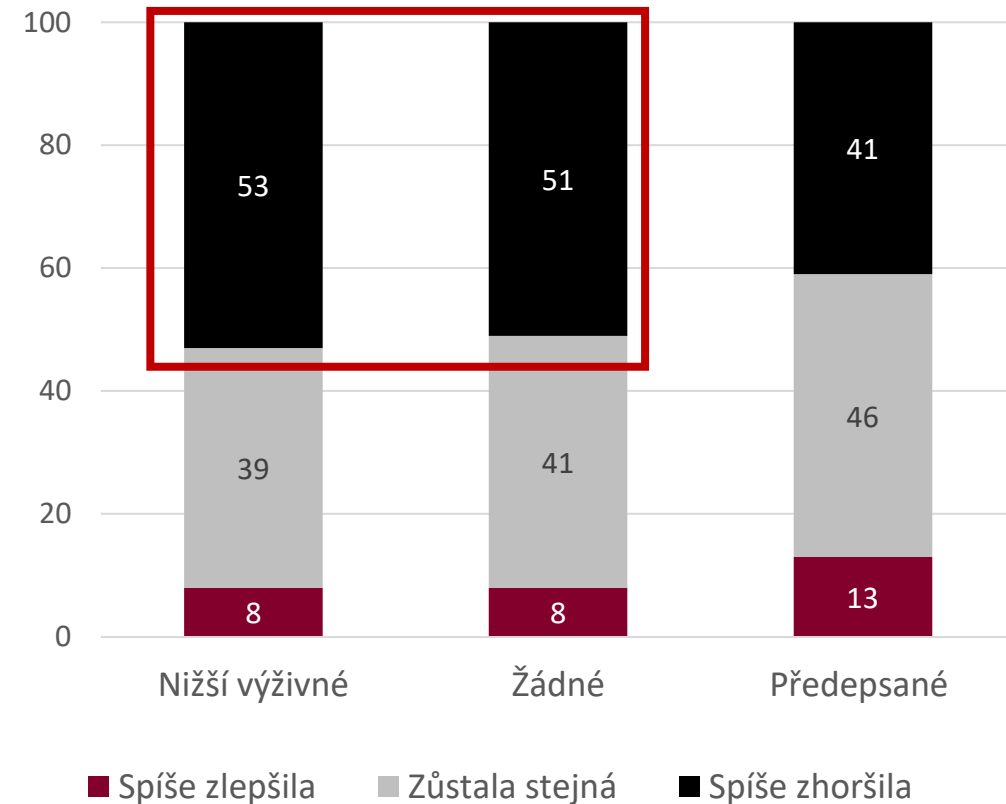
Provázanost jednotlivých faktorů finanční situace v neúplných rodinách

Je zřejmé, že v rodinách, kde nastaly problémy se splácením dluhů či výpadky v platbách výživného, je jasně vyšší podíl těch, kteří pociťují v minulém roce zhoršení své finanční situace. Situace se samozřejmě častěji zhoršila i u těch, kteří pobírali v loňském roce ošetřovné.

Problémy se splácením dluhů

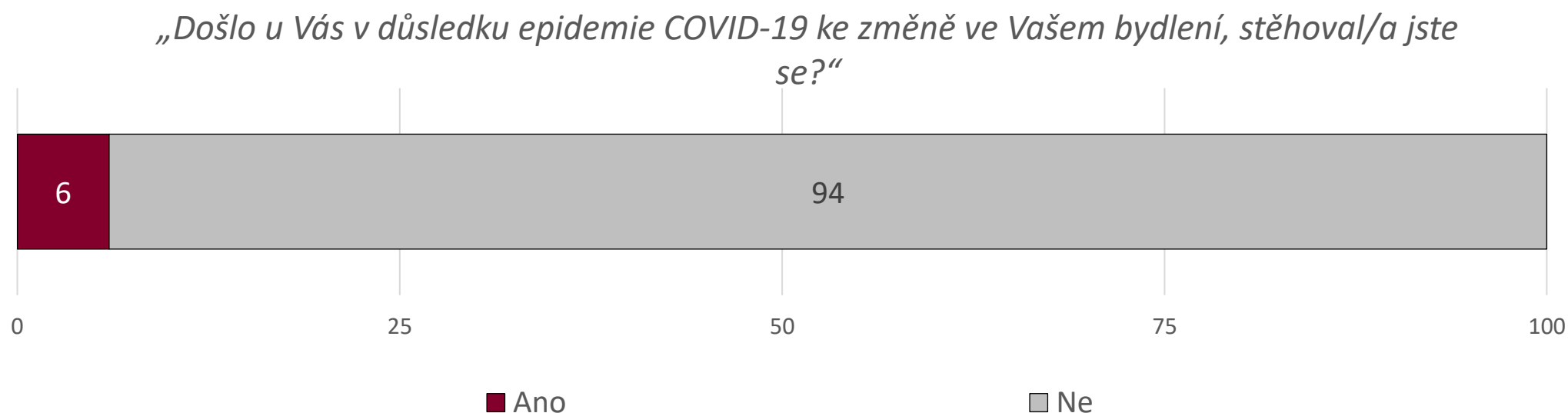

Placení výživného rodičem dítěte

Dopady pandemie na bydlení

Finanční dopady pandemie na domácnost samoživitelů a samoživitelek vedly u 6 % k nutnosti se přestěhovat, většinou do levnějšího bytu nebo k příbuzným či známým. Mezi respondenty s nízkými příjmy je tento podíl vyšší (13 %).

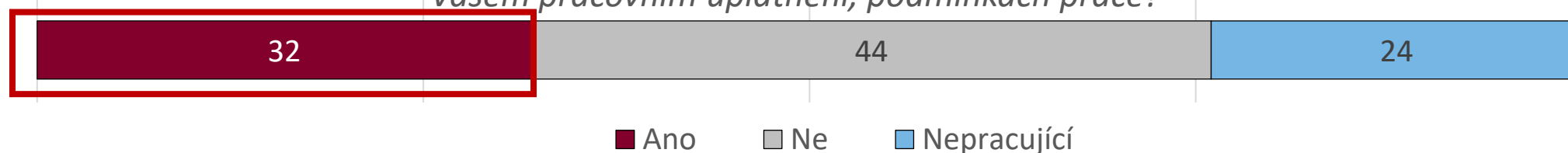
Dopady pandemie COVID-19 na pracovní uplatnění

Změny v pracovní pozici

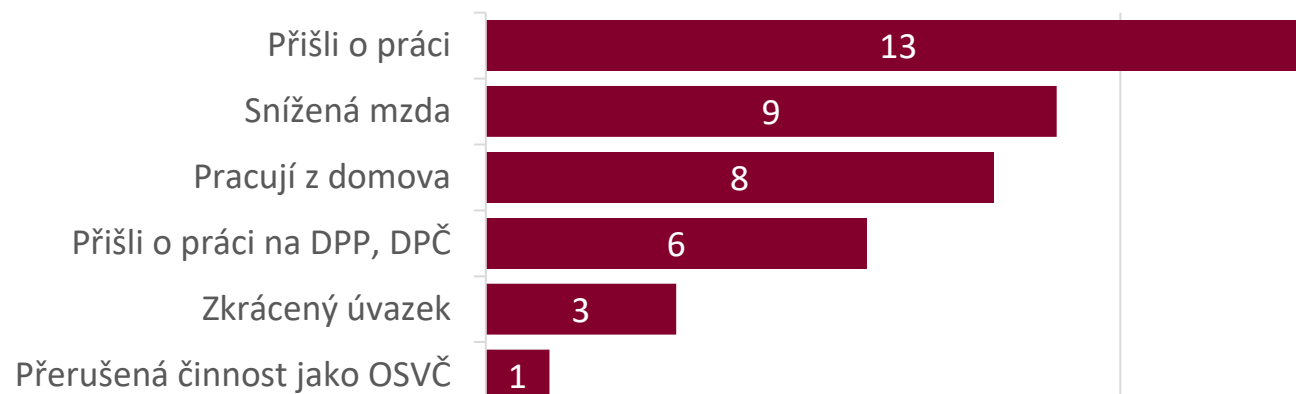
Třetina respondentů se musela v důsledku pandemie vyrovnat s následky změny své pracovní situace, což často znamenalo rovněž komplikace pro finanční situaci domácnosti.

V celkovém pohledu je zřejmé, že 13 % samoživitelů a samoživitelek se v důsledku situace spojené s pandemií stalo nezaměstnanými, dalších 6 % přišlo o práci na dohodu. Desetině byla snížena mzda.

„Došlo u Vás v důsledku epidemie COVID-19 k jakékoliv změně ve Vaší pracovní pozici, ve Vašem pracovním uplatnění, podmínkách práce?“

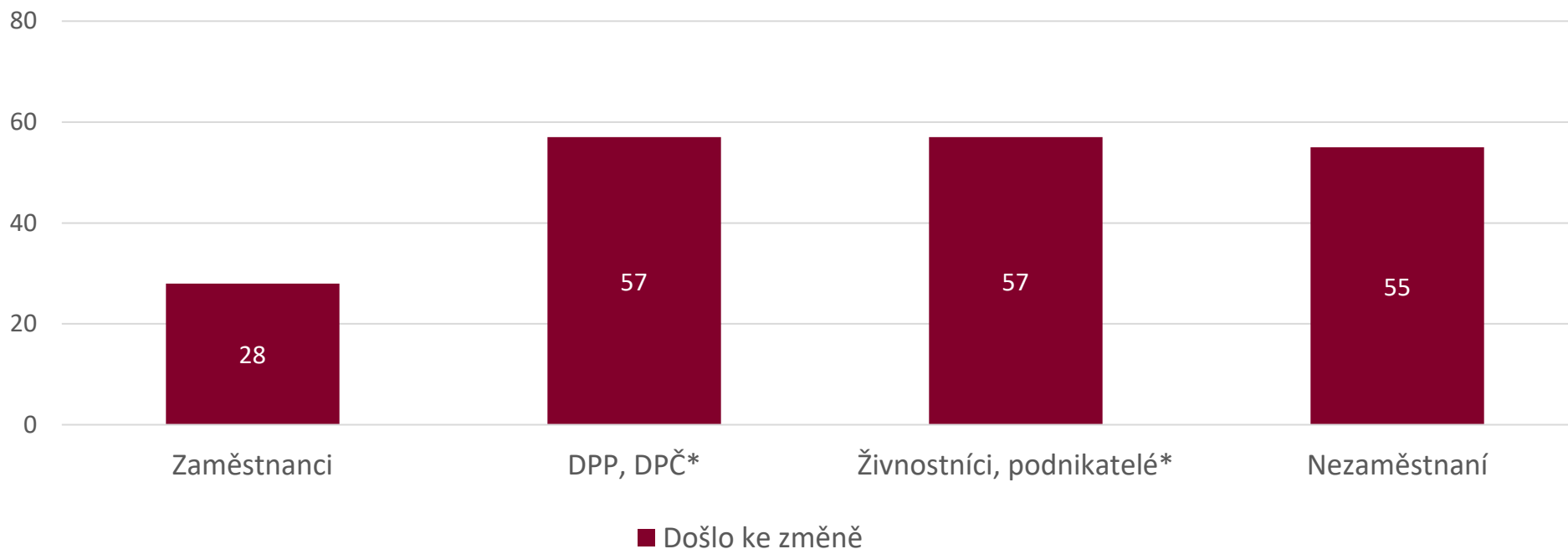
Změny v pracovním uplatnění v celém souboru dotázaných

Změny v pracovní pozici

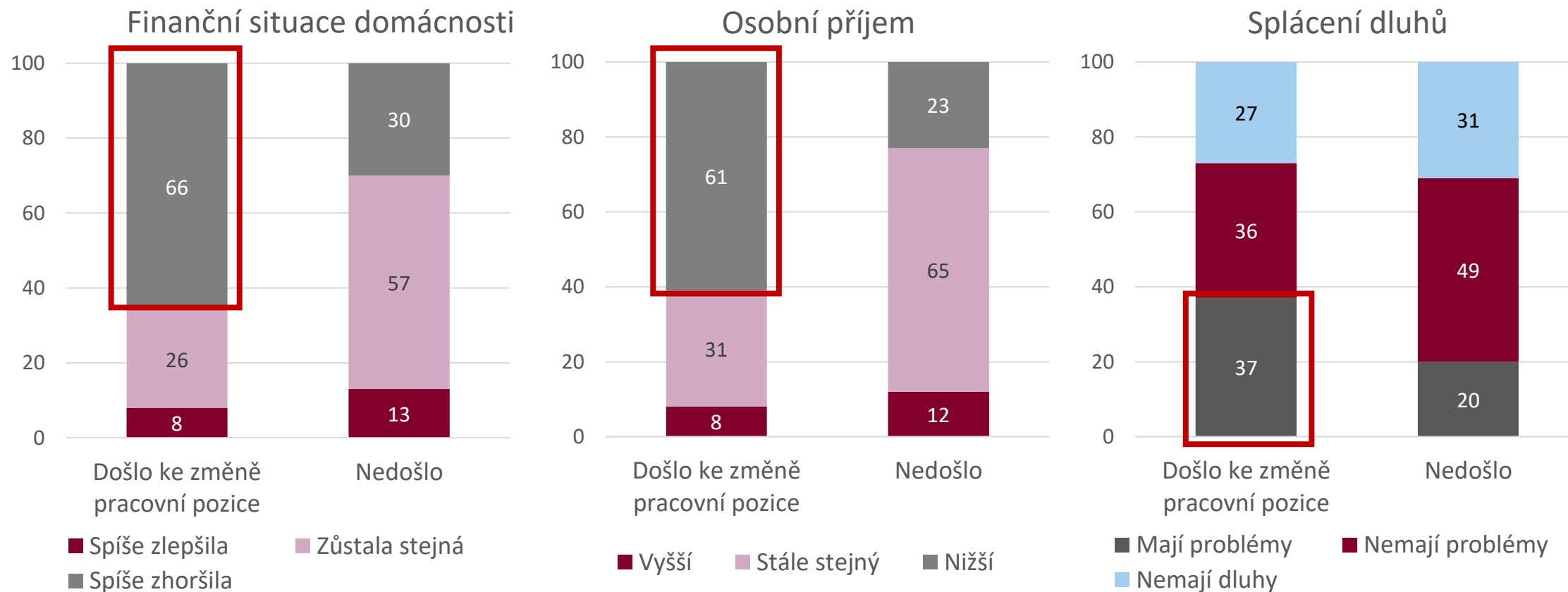
Vzhledem k nízkému počtu mezi respondenty je možné jen orientačně uvést, že ke změně v pracovním uplatnění v důsledku COVID-19 došlo častěji u živnostníků, lidí pracujících na dohodu a aktuálně nezaměstnaných (většina z nich přišla o práci právě v posledním roce), dále provozních pracovníků a lidí pracujících na zkrácený úvazek či s volnou pracovní dobou. Přímo o práci častěji přišli respondenti s nižším vzděláním, dělníci, zaměstnanci ve službách nebo pracující na zkrácený úvazek.

„Došlo u Vás v důsledku epidemie COVID-19 k jakékoliv změně ve Vaší pracovní pozici, ve Vašem pracovním uplatnění, podmínkách práce?“

Změny v pracovní pozici a finanční situace

Důsledky dopadů na pracovní uplatnění pro finanční situaci rodin samoživitelů a samoživitelek jsou jasně patrné. Mezi těmi, kteří se museli vyrovnat s pracovní změnou, je většina těch, u kterých se zhoršila finanční situace a dokonce významný podíl má zásadní problémy se splácením dluhů či půjček.

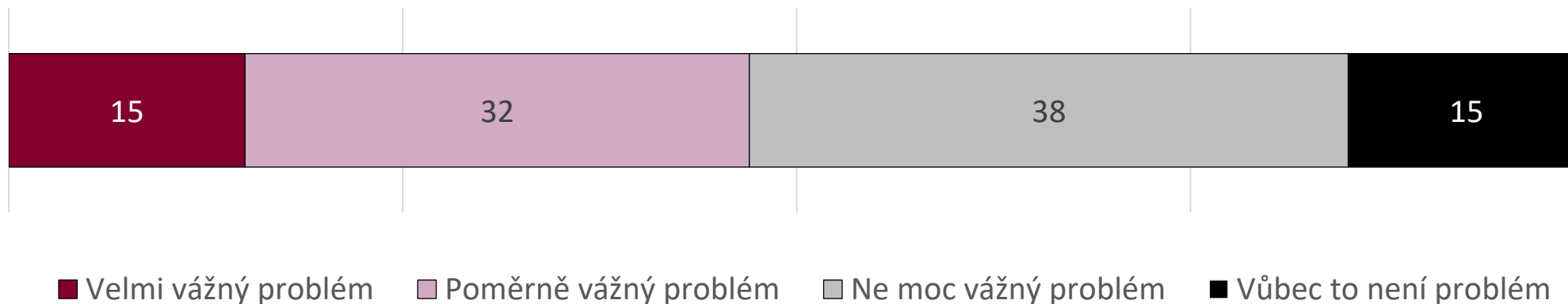

Dopady pandemie COVID-19 na vzdělávání dětí

Distanční výuka

Rodiče-samoživitelé, kteří mají děti na distanční výuce, jsou rozděleni v tom, zda pro ně tato výuka znamená vážný problém. Podle očekávání mají častěji problémy rodiče menších dětí (na prvním stupni ZŠ) a pak také samoživitelé a samoživitelky s nižšími příjmy.

„Jak velký problém pro Vás osobně představuje distanční výuka Vašeho dítěte/děti?“
Pouze respondenti s dětmi na ZŠ nebo SŠ (N=692)

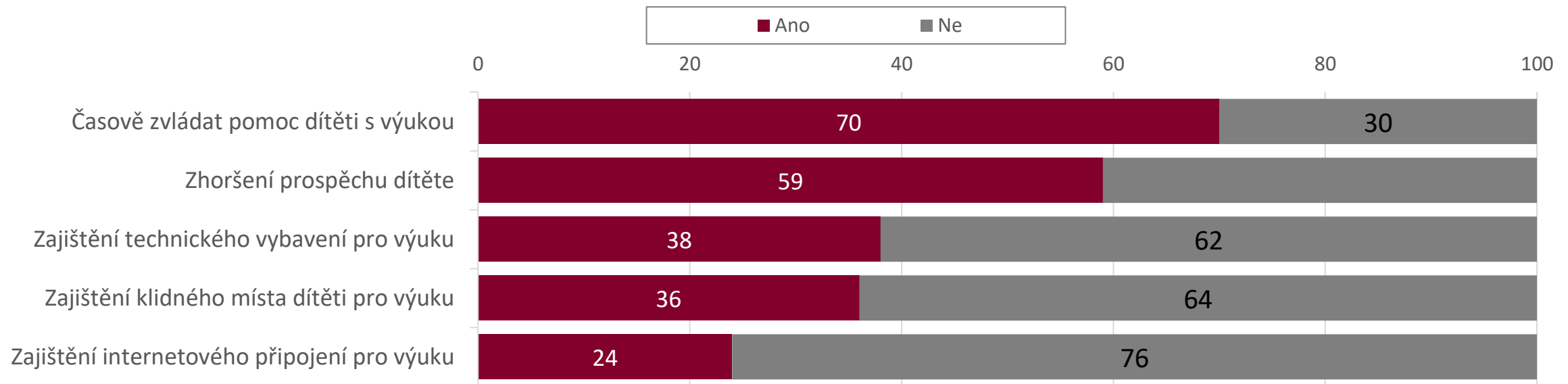
Problémy distanční výuky

Ti respondenti, kteří uvedli, že mají s distanční výukou dětí, nějaký problém, se nejčastěji potýkají s časovou zátěží, kterou pro ně představuje pomoc dětem s učením. Často také řeší zhoršení prospěchu.

Pro téměř dvě pětiny (38 %) je problémem technické vybavení nutné pro distanční výuku, častější je tento problém v rodinách s více dětmi (dvě nebo více dětí: 50 %).

Technické vybavení a internetové připojení je také častěji problémem pro rodiny s nižším příjmem: mezi lidmi s příjmem do 12 500,- má problém s připojením třetina, s technickým vybavením dokonce polovina.

Problémy distanční výuky
(pouze ti, kteří mají problémy, N=322)

STEM

www.stem.cz